٤

کۆماره کوردییەکەی مەهاباد

ئارچی ڕۆزفیلد

کوردستانی سەربەخۆ .. · پەیدابوونی لەسەر پارچەیەکی بچووکی ئێران، خەونی نەتەوەییانی کوردی هێنایە دی، و ئەو سەربەخۆییە لەمانگی جەنیوەری ساڵی ١٩٤٥ـەوە تا مانگی دیسەمبەری ساڵی ١٩٤٦ی خایاند[1].

سەرهەڵدان و ژیانی ئەو کۆمارە کوردییە بچووک و کەم تەمەن و ڕەهێڵە ئاسایە بەشێکە لەمێژووە ئاشکرا و هاوچەرخی ڕۆژهەڵاتی ناوڕاست. بە بوونی بابەتی سەیر پەرشکراو بەسەر جەنگە خێلەکییەکان، ئیمپریالیزمی و سیستێمی کۆمەڵایەتی لێکجیاواز، جوامێری چەرخەکانی ناوەڕاست و بوونی نەتەوەییانی پۆختەوە زۆر جوان وێنە ئاڵۆزەکەی کورد نیشان دەدەن، کە ئەوە وێنەی گەلێکە هەرگیز یەکگرتنەوەی نابێت، گەلێکی دابەش بەسەر پێنج نەتەوەدا کە هیچیان بەسۆزەوە لە ئامانجی نەتەوایەتی ئەوان ناڕوانن.

سیپتەمبەری ساڵی ١٩٤١[2] هێزەکانی بەریتانیا و سۆڤیەت خۆیانکرد بە ئێراندا و بوون بە

---

1 ـ E ـ ...دیسەمبەری ١٩٤٥ تا دیسەمبەری ١٩٤٦.

2 ـ زۆر لەپێشترەوە هێزی ئینگلیز لەئێراندا بووە ـ بڕوانە (تاریخ ایران زمین. دکتر محمد جواد مشکور. تهران ١٣٦٦) لاپەڕە ٣٧٩، کەدەڵێت:ـ " ئینگلیز دەستبەجێ پاش شۆڕشی ڕووس دەستیانگرت بەسەر کاروباری ناوخۆیی ئێراندا. کاتێک بینییان باکووری ئێران ئازادکراوە و لەوانەیە ئەڵمانەکان لەڕێگەی قەوقاز و دەریای ڕەشەوە دەست بکێشنە ناو ئەو ناوچەیە و ڕێگە بەرەو هیندستان بۆخۆ دابیینکەن. یەکسەر لەڕێگەی بلوچستانەوە هێزی خۆیان گەیاندە خوراسان و لەولایشەوە، واتە لەڕۆژئاوای ئێرانەوە خۆی گەیاندە هەمەدان و قەزوین و ڕەشت و بەسەروکاری جەنراڵ دەنسرت وێڵ لە١٩١٨دا لەڕێگەی ئەنزەلییەوە هێزەکانی بەرەو باکۆ ڕەوانەکرد". هەروەها لەلاپەڕە ٣٨٠ دا دەڵێت:ـ "لەبەر لاوازبوونی ڕژێمی چەق و دەسەڵاتی توندی ئینگلیز بەسەر ئێران و ئاڵۆزی باری ئابووری وڵات، یاغی بووان لەگشت گۆشەیەکی وڵاتەوە دەستیان بەگێرەشێوێنی کرد و لەناو دەوڵەتی ئێراندا دوڵەتیان دادەمەزران. "صەولە الدولەی قشقایی" لەباشوور و سمایل ئاغای سمکۆ لە کوردستان، و ئیحسانوڵلا خان و میرزا کوچک خانی جەنگەڵی لەگیلانەوە و لەمازندەران ئەمیر موئەیەدی مازندەرانی و لەماکۆ ئیقبالولسەڵتەنەی ماکۆیی و لە خوزستان شێخ خەزعەل و لە بلوچستان دۆست محەمەدخان و زۆر کەسی تر یاخیبوون و خواستاری خودموختاری بوون. « و »

www.koskikurd.com

پاڵپشتی ئەو ڕژێمەی کە ڕەزاشای پەهلەوی زۆر بەزەحمەت پێکیەوەنا. لە هەمان ئەو ولاتەدا کە سەربازی ئێرانی چەکەکانیان دەفرۆشت یان توورِ دەدا بۆ ئەو خێڵە گەڕۆکانەی تا ئەوسا بەکێوە سەخەکانی ئێرانەوە مابوون. ڕەوش و نەریتی کۆن تا ئەو ڕۆژانەیش لە ناخی ئەواندا هەر مابوو. شای پێشویش زۆری کۆشی دەستیان بەسەردا بگرێت. ئەو خێڵە کوردانەی کە شاخەکانی سەر سنووری عیراق و تورکیا یان داگیر کرد لەوانەبوون کەهەلی هەرەسەکەی ئێرانیان قۆستەوە، و هەر لەشاری ماکۆی لاپاڵی باکووری شاخی ئاراراتەوە کەوتە ژێر دەسەڵاتی ئەوان تا قەسری شیرین کە دەکەوێتە سەر ئەو شارِێیەی کرماشان دەبەستێت بە بەغداوە.

لەباکووردا، بنکە سۆڤیەتییە بەهێزەکانی ڕەزائییە، شاهپوور، خوی و ماکۆ دامەزرابوون. ئەو هۆزە کوردانەیان گەمارۆدا کە لەشاخەکانی ڕۆژئاوای گۆمی ورمێ دەژیان. بەوەی ڕژێمێکی ئەوتۆ بەهێز لە ئێراندا نەبوو، سۆڤیەتییەکان ڕاستەوخۆ پەیوەندییان بەست لەگەڵ هۆزی جەلالی لە باکوور، شوکاک لە ڕۆژئاوای شاپوور و خێڵەکانی هەرکی لەڕۆژئاوای ڕەزائییە.

سۆڤیەتییەکان سەرۆکی ئەو هۆزانەیان سەرپشک کرد بەوەی کاروباری تایبەتی خۆیان ئەنجام بدەن، و جگە لە ڕاگرتنی ئاسایش و بەخشینی دانەوێڵە بە لەشکری سوور بەولاوە چیتریان نەویست. و لەبەشی خوارەوەی ناوچە کوردییەکەی نزیک شارِێی کرماشان و بەغداوە (یەکێک لە گرێ گرفتەکانی نێوان هاوپەیمانە ڕۆژئاواییەکان و یەکێتی سۆڤیەت) هێزی بەریتانی توانی دەسەڵات بەسەر هۆزە کوردەکانی ئەو ناوچانەدا بگرن.

لەهەرێمی نێوان ئەو دوو بازنگە داگیرکراوەی هێزی ئێرانی چۆڵیان کرد و لێی هەڵهاتن، کورد توانی سەربەخۆیی بۆخۆ دابینکەن. چەقی سەرەکی گێژاو دوو بوو. یەکەم لەناوچەی مەریوان و شاخەکانی هەورامان بوو کە مەحموود خانی کانی سینانی[3] دەستی بەسەردا گرت، و دووهەم لە ناوچەی بانە ئەو حەمەڕەشید خانەی ماوەیەکی زۆربوو بۆ عیراقیان دوور خستبووەوە، میرنشینییەکی لەسەقز و سەردەشت دامەزراند. ڕژێمی ئێران ماوەیەک دانی بە نیمچە لێپرسراوەتی ئەو دوو سەرەک هۆزەدا نا لەو ناوچانەی خۆیاندا. بەڵام پاشلەوەی لەشکری ئێرانی خۆی ڕێکخستەوە ئەو دووانەیان بۆ عیراق دەرپەڕاند. لەپاییزی ١٩٤٥دا سەرلەنوێ ناوچە باشوورییەکانی خوار هێڵی سەقز ـ بانە ـ سەردەشت کەوتنەوە ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی ئێران. ئەوجا ئەو هەرێمەی لەشکری ئێران دەستی لێهەڵگرت بریتیبوو لە ناوچەیەکی بچووکی نێوان ئەو هێڵە و بنکەکانی هێزی سۆڤیەت لە ڕەزائییە، شاری گرنگی ئەو هەرێمە هەر مەهاباد بوو، ئەوەی لەپێشدا پێی دەگوترا ساوجبولاغ « سابلاغ » و تەنها چەند کیلۆمەترێک لە گۆمی ورمێوە دوورە.

3 ـ پێدەچێت مەبەست " مەحموود خانی کانی ساران " بێت. « و »

دروستبوونی کۆمەڵە

لەشاری مەهاباد کەهاوپەیمانەکان توخنی نەدەکەوتن، بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی کوردی لەوانی پێشوو زۆر نوێتر دەرکەوت. لە ١٦ی ئۆگستی ١٩٤٣دا[4] تاخمێک لاوی کورد کە زۆریان بازرگانی بچووک و فەرمانبەری شار بوون، کۆمەڵەیەکیان بەناوی (کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد) واتە کۆمەڵەی لاوانی کورد[5] پێکەوەنا. لەبەر ئەوەی کارەکەیان بەنهێنی ڕاگرن ئەو پارتەیان بە ژمارەی کەمتر لەسەد ئەندام دەستپێکرد و زنجیرەی ڕێکخستنیان کرد بەشێوەی شانە، و لەگەڵ ئەوەیشدا کۆبوونەوەی هەفتانەیان هەرگیز لە هەمان یەک ماڵدا دووپات نەکردووەتەوە. ڕێکخستنی کۆمەڵە کوتوومت نەتەوەیی بوو چونکە کەسیان بە ئەندام نەکردووە ئەگەر لەدایک و باوکێکی کورد نەبوایە(ئەو مەرجە کەسانێکی نەدەگرتەوە کە دایکیان ئاسووری بوو، ئەوەیش لەخۆیدا نیشانەی دۆستایەتی بتەوی نێوان کورد و ئاسووریی دەنوێنێت).

کۆمەڵە زۆر بەزووی پەرەیسەند، نەتەنها لەئێران بەڵکوو لەولاتانی تریش، چونکە کوردەکان پتر باوەڕیان بەهێزی ئەو پارتە نوێیە بوو وەک لەپارتە کلاسیکە کوردییەکانی تر. لەو شارانەی عیراقی وەک موسڵ، کەرکووک، هەولێر، سلێمانی ڕەواندز و شەقلاوە، و تەنانەت لەتورکیایش کە گشت جۆرە چالاکییەک تاوانە و لە یاسادا بڕیاری مەرگی لەسەرە، لقێکی ئەو پارتە کرایەوە. سەرەک خێڵەکانی نزیک بە مەهابادیش نوێنەری خۆیان نارد بۆ هاوکاری، وەڵامی ئەوان ئەوەبوو کەئێستا پێویستیان بە کۆمەک نییە بەڵام لەوانەیە لەداهاتوودا ڕوویان تێ بکەن. هیچ توانایەک نەبوو دەنگوباسی بەربلاوی چالاکییەکانی کۆمەڵە لە بەرگوێکەوتنی ئەو دوو هێزە سەرەکییە بگێڕێتەوە کە چاویان بڕیبووە هەرێم. بەریتانییەکان لەسەر کانەنەوتەکانی کەرکووک کە ناوچەیەکی کوردییە دامەزرابوون و زۆر بەوردی لە پەرەسەندنی ئەو بزووتەوەیەیان دەڕوانی. تەنانەت ڕاوێژکارە ڕامیارییەکەی شاری موسڵیان جارجارە سەردانی مەهابادی دەکرد، هەمانکات هاوکاریان لە ڕەواندز، کەرکووک، هەولێر و سلێمانی بۆ پەیدابوو. بەڵام لەتوانای بەریتانیەکاندا نەبو ببنە هاندەری ئەو ئامانجە کوردییە بێلەوەی عەرەبیان لێ برەنجێت، بۆیە خۆیان لە خواستی نەتەوەییانی کورد کەڕکرد.

4 ـ ... کۆمەڵەی (ژ.ک) کە نوێنەری هەستی نەتەوایەتی پێشکەوتنخوازانە ودیموکراتیکی گەلی کورد بوو لەڕۆژی٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢١ی هەتاوی بەرانبەر ١٦ی ئووتی ١٩٤٢ی زاینی بەچەشنێکی ڕەسمی بە هاندان و بەشداری سێ ئەندامی ناوبراوی هیوا و ئەم کەسانە پێکهات: .... ـ د. عەبدوڵلا مەردۆخ(کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد و کۆمەڵەی هیوا)، گزینگ، ژمارە ١٤، زستانی ١٩٩٧. « و »

5 ـ دیارە وەرگێڕی عارەبییەکە لەمەبەست نەگەیشتووە، چونکە ناوی کۆمەڵە بەعەرەبی دەبێتە "جمعیه البعث الکردیه"، نەک "جمعیه الشبیبه الکردیه". « و »

www.koskikurd.com

دزەی سۆڤیەتییان

بار لەلای سۆڤیەتییان جیاوازبوو، سەرەتا لەبیری ئەواندا نەبوو لەنێو کوردان هیچ جۆرە چالاکییەک ببینن، تەنها ئەوجارە نەبێت کەساڵی ١٩٤٢ روویان لە ئاغا زۆر ناودارەکان کرد کە سەردانێکی شاری باکۆ بکەن. لەهەمان بەهاری ئەو ساڵەدا کاتێک کوردەکان هێرشیان دەبردە سەر هەندێ گوندی نزیک بە گۆمی ورمێ، سۆڤیەتییەکان دەیانویست لەشکر وجاندارمی ئێرانی بهێننە سەر (هەر وەک لەوەوبەر جگە لە چالاکی، گشت جۆرە کۆمەکی تریان دەکردن).

بەڵام پاش ئەوەی بۆ سۆڤیەتییەکان روونبووەوە ئەوان چی جۆرە هەلیان بۆ رەخساوە. بە درێژایی ساڵی ١٩٤٤ ئازربایجانیان پڕکرد لە ئەفسەری رامیار و کەسانی بەکرێگیراوی سۆڤیەتی کە زۆریان لە موسوڵمانانی ئازربایجانی سۆڤیەتی بوون. چالاکییەکانی کوردستانیش کە بەفرمانی "کابتن جەعفەرۆف"ی قونسولی سۆڤیەتی لە رەزائییە، و لێپرسراوی نزیکەی ١٠٠٠٠٠ کوردی سۆڤیەتی بوو زۆر بەسەربەستی بە جلوبەرگی کوردییەوە بەناو خێڵ و گوندە کوردییەکاندا دەگەڕا.

چالاکی سۆڤیەت لەمەهاباد دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کاتەی دوو بەکرێگیراوی سۆڤیەتی تێدا دەرکەوت، یەکێکیان پێی دەگوترا عەبدوڵائۆف و ئەوی دی هادیۆف، ئەوانە بەناوی جامبازی و وڵاخ کڕین بۆ لەشکری سوور لەماهاباد سەریان هەڵدا. دیارە یەکەم رووبەڕووبوونەوەی ئەوان لەگەڵ کەسانی بزووتنەوەی کوردیدا بەهەڵکەوت بوو. دەگێڕنەوە کە "عەبولائۆف" لەلای مەی فرۆشێکی ئەرمەنی چاوی بە پیاوێک جلوبەرگ کوردی دەکەوێت ئەوجا عەبولائۆف پیرۆزبایی جلوبەرگە نەتەوەییەکەی لێدەکات[1]، ئەو سەرنجە لە مێشکی پیاوە کوردەکە دەدات کە بەهەڵکەوت یەکێک دەبێت لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵە. پاش وتووێژ کوردەکە دەپرسێت کە ئەگەر کوردەکان پارتێک پێکەوە بنێن ئەوا سۆڤیەتییەکان ئامادەن چەکیان بدەنێ. ئەوجا بە پرسیارێک عەبولائۆف خۆ لە پرسیاری بەرانبەرەکەی دەدزێتەوە و دەڵێت؛ ئێوە لەچی دەترسن؟ لەوڵامدا کوردە دەڵێت؛ لە خانەکانمان، پاشان شێوەی وڵامەکەی عەبولائۆف شێوە جوێنێک دەنوێنێت بە خانەکان. ئەوجا کابرای کورد ئەیبات و بە یەکێک لەلێپرسراوانی دەناسێنێت و ئەویش بە سەرەرۆکەکانی تری کۆمەڵەی دەناسێنێت.

ئەوسا پەیوەندی تەواویان لەکەڵ هێزەکانی سۆڤیەت بەست و یەکێک لە سەرانی کۆمەڵە کە رووسی باش دەزانی لەپارتدا بوو بە لێپرسراوی کاروباری پەیوەندی نێوان. هەرچەندە بەپێی پەیڕەوی پارت دەبوو لەگەڵ هەرسێ زلهێزەکان بێلایەن بن، بەڵام کۆمەڵە لەوکاتەوە بەناچاری لەئاسمانی سۆڤیەتەوە گلا.

کە دەزگای پەخشی سۆڤیەت بۆ پروپاگندەی جیهانی(V.O.K.S)کەوتەکار، جەند بنکەی

کولتووری هاوبەشی " ئێرانی ـ سۆڤیەتی" لە هەرێمەکانی ئێراندا کردەوە. بەوەی کۆمەڵە پەرەی سەند و ناوبانگی دەرکرد، چیتر بەگۆنجاویان نەزانی ئەندامەکانی لەماڵان کۆبوونەوە ئەنجامدەن، کاربەدەستانی سۆڤیەتییان راسپارد یەکێک لەو کۆمەڵانە لە مەهاباد بکەنەوە بۆ ئەوەی هیچنەبێت کۆبوونەوەکانیان لە سەرنج دوور بخەنەوە. سۆڤیەتییان دەستبەجێ قایلبوو بەوەی نەتەنها بڕیاری کردنەوەی بەشێک لە کۆمەڵەی هاوپەیمانی ئێرانی ـ سۆڤیەتی بدەن بەڵکوو بڕیار درا کۆمەڵەیەکی کولتووری هاوبەشی کوردی ـ سۆڤیەتی (ئەنجومەنی فەرەنگی شوورەوی)یش دابمەزرێت. دەستبەجێ یانەی کۆمەڵە پڕ بوو لەوکوردانەی وەک نیشانەی پێشوازی لە پارێزەرانی نوێیان ١٠ بالە تووتنی کوردییان بە دیاری نارد بۆ قارەمانانی لێنینگراد.

ئەپریلی ١٩٤٥، لەکاتی گێڕانی ئاهنگێکی یانەدا کۆمەڵە خۆی ئاشکراکرد. کۆنسوولی سۆڤیەتی و سەرۆکی رێکخراوی جیهانی سۆڤیەتی بۆ بڵاوکردنەوەی پروپاگندە[6] لەوێ میوانی باشکۆ بوون. بەشی زۆر لە پرۆگرامەکانی ئاهنگ ئۆپێرا بوو، لەنێوانیشدا شانۆگەری (دایکی نیشتیمان)[7] یان نیشاندا کە تێیدا سێ جەردە رێ بەو دایکێک دەگرن. بێگومان جەردەکان عیراق، ئێران و تورکیای دەنواند و سەرئەنجام رۆڵەکانی دایکیان رزگار دەکەن. دانیشتووان کە لەوەبەر دیمەنی ئەنگی ئەوتۆیان نەدیبوو زۆر دۆشدامان، و تەنانەت کاسانی لەیەک زیزیش دەست لەملانی یەکتر بوون و سوێندیان بۆ یەکتر دەخوارد کە پێکەوە تۆڵەی ئەو دایکە بسەننەوە کە کوردستانە.

هەر لەو ئاهنگەدا بڕیاردرا قازی محەمەد کە پاشان بوو بەسەرۆکی دەوڵەت بکەوێ بە ئەندامی پارت. دیارە ئەوەیش لەبەر دڵڕاگرتنی سۆڤیەتییەکان بوو کە زۆر دەمێکبوو بۆ یەکێک دەگەڕان جێگەی باوەڕ و هاوبەشی بیریان بێت. کاتێک توانای خێڵەکییەکان بۆ سۆڤیەت ئاشکرابوو، خۆیان لەسەرانیان نزیک کردەوە تا سەرکردایەتی بزووتنەوە نەتەوەییەکەیان بدەنە دەست. ئەوەبوو لەنێو سەرۆکەکاندا سێ کەسی بەناوبانگیان بەشایستەی ئەو فرمانە دەزانی؛ قەرەنی ئاغا (سەرەک هۆز) و سەۆکی خێڵی مامش کە خاوەن رێزی تایبەت بوو لەنێو ئەو کۆمەڵە فیدرالییەی خۆی بەش بوو تێدا، عومەر خانی شەریفی سەرۆکی هۆزی شوکاک کە یەکێک بوو لە "سەرۆکانی پێشووی" کوردستان، و پاشان میر ئازادی دەبورکی یەکێک بوو لەو ڕادیکاڵە گیرانەی رژێمی ئێران بۆ پاراستنی ئاسایشی ئەو ناوچەیە کردبووی بە سەرتیپی جاندارم. بەڵام وڵامی ئەو کۆشش و توێژینەوەیە لە هەر یەکێک لەولایەنانەوە لێڵ دەگەڕایەوە بۆ سۆڤیەتییەکان.

سۆڤیەتییەکان روویان لەقازی محەمەدکرد، چونکە قازی سەرۆکایەتی ئاینی مەهابادی

6 ـ E ـ ... و لێپرسراوی VOKS لە ئازربایجان ....

7 ـ ... هەروەها شانۆگەری دایکی نیشتیمان، کە ناوی کۆمەڵەی (ژ.ک)ی بە شار و گوندەکانی موکوریان ناساند، لەلایەن کۆمەڵەی هیواوە نووسرابوو و بۆ (ژ.ک)یان نارد.ـ د. عەبدوڵلا مەردۆخ ـ گزینگ، ژمارە ١٤، زستانی ١٩٩٧. « و »

www.koskikurd.com

لەبنەماڵەوە بۆ مابووەوە. ئەو لە بنەماڵەیەک بوو لەشاردا خاوەن ڕێزی تایبەت. زۆریان هاتوچۆی ماڵی کرد، تەنانەت زۆریشیان لە ڕژێمی ئێران کرد کە سەیفی قازی برای[8] لەبری میر ئازاد لەو هەرێمەدا ببێت بە نوێنەری ڕژێمی ئێران و بە سەرتیپی جاندارم. دەگێڕنەوە کە تا ئەوکاتەی نوێنەریان چوو بۆ لای قازی محەمەد و پێشنیاری هاتنە ڕیزیانی لێکرد، نزیکەی ساڵێک بوو کۆمەڵە هەبوو بەڵام ئەو ناوەی بەرگوێ ئەو نەکەوتبوو. سەرکردەکانی کۆمەڵە بڕیاریان دابوو ئەو بەشدار نەکەن چونکە لەهێز و ڕەوشت توندییەکەی دەترسان، و لەلایەکی تریشەوە لەوە دەترسان ئەو ڕێزەیان لەنێواندا نەمێنێت کە هەر لەکاتی لاوییانەوە لە خۆی و بنەماڵەکەیان کرتووە، چونکە دەیانزانی پاش ماوەیەک دەست بەسەر دەسەڵاتی پارتدا دەگرێت و سەرئەنجام کۆتایی بەڕواڵەتە دیموکراسییەتەکەی دێنێت. بەڵام کاتێک بەپێی پێداویستی سۆڤیەتییان قایل بوون بە وەرگرتنی، ئەوەی لێی دەترسان ڕوویدا. واتە لەو پارتەدا بەتەنها خۆی بوو بەخاوەن دەسەڵات.

ئەندامەتی قازی زۆر بەخێرایی باری ڕامیاری کوردی کرد بەلایەنگری ئەو ڕەوشە ڕامیاریەی سۆڤیەت کە لەهاوینی ساڵی ١٩٤٥بەدواوە دیاردە شەڕانییەکەی بۆ ئەملاولا دەرکەوت. پارتی توودە کەزەمینە خۆشکەر بوو بۆ ئەوەی سۆڤیەت بکشێننە ناو ئێران، سەرەتا بە بەرەی چەپی گشت گەلی ئێران دەژمێردرا بەڵام وەک لە ناوچەکانی تری ئێراندا سەرکەوتنی وەدەست هێنا لە کوردستان نەیتوانی ڕەگ داکوتێت[۲]، بۆیە لێرەدا سۆڤیەت بیری لە پلانێکی نوێ و ئاواتی لکاندنی بەشەکەی باشووری - ڕۆژئاوای ئێرانی بەخاکی خۆوە دەکرد. هەر بەو ئامانجە لەبری پارتی توودە لە ئازربایجاندا پارتێکی سەربەخۆخوازیان دروستکرد. بۆ ئەوەی ئەو پارتە توانای بڕیاری هەڵگیرساندنی شۆڕش و سەربەخۆیی ناوچەکە و لکاندنی بە یەکێتی سۆڤیەتەوە هەبێت، بێلەوەی پارتی توودە تووشی گێژاو و نشوستی ببێت لە ناوچەکانی تری ئێران. لەسەر داوای سۆڤیەت پارتی توودە «لەو هەرێمەدا» هەڵوەشایەوە وسەرلەنوێ لەژێر ناوی پارتی دیموکراتی ئازربایجاندا دامەزرایەوە، زمانی دەرباریان کرد بە تورکی و خواستیان لەئێران جودا ببنەوە.

لەوانەیە هەر زۆرکەم هەڵکەوتبێت کوردێکی دانیشتووی ئاڕربایجانی ڕۆژئاوا کە شاری مەهابادیش دەگرێتەوە ببنە ئەندام لەپارتێکدا کە ڕێڕەوی بیری نەتەوەیی تورکی بێت. بۆیە پێداویستی دروستبوونی پارتێکی نوێ لەپرۆژەکەی سۆڤیەتی نزیک دەکردنەوە. ئەوەبوو[9] کاپتن ئماز عەلییۆف کەفەرماندەی بنکە سۆڤیەتییەکەی شاری میاندوئاو بوو ناردی بەدووی سەرەک خێڵە بەناوبانگەکانی شاری تەوریز و هەروەها بەدوای قازی محەمەد و سەیفی قازیدا تا سەردانی قونسوولی سۆڤیەتی بکەن. کاتی گەیشتن یەکسەر بەو کوردە دۆشداماوانە گوترا ڕوویکەنە ئێستگەی شەمەندەفەر و بەپەلە گشتیان سواری فارگۆنێکی ئەو شەمەندەفەرە کرد کە

8 - ئامۆزای. - « و »

9 - E - لە ١٢ی سیپتەمبەردا ... .

ڕوو لە باکۆ بوو. بەگەیشتنیان، بردنیاننە خانوویەکی خۆشی یەکێک لە گەڕەکەکانی کەناری باکۆ، بە درێژایی ئەو سێ ڕۆژی میوانداریییەیان لە گەشت و ڕابواردن و ئاهنگی شانۆ و ئۆپێرادا بوون. ڕۆژی چوارهەم پێیان گوتن کە دەچنە سەردانی باقیرۆفی سەرەک کۆماری ئازربایجانی سۆشیالیستی سۆڤیەت، کە بە وتارێک باسی ستەمدیدەیی ژێر سایەی ڕژێمی شای بۆ کردن وڕایگەیاند کە کاربەدەستانی سۆڤیەت پشتگیری ئەو پارتە دیموکراتە نوێیە دەکەن کە ئامانجی ڕزگارکردنی چەوساوەکانە، و زۆر بەکوڵ هانیدان بەشداری تێیدا بکەن. لەهەمان کاتدا هێرشی بردە سەر پارتی توودە و ناوی برد بە کۆمەڵێک دەمەوەری نەزۆک، و بە بۆچوونی ئەو لە عیراق کۆمەڵە بە نەخشەی دەزگای نهێنگەی بەریتانی دامەزراوە و هەر داردەستی ئەوانیشە[10]. پاش ئەوە پێیان ڕاگەیاندن کە هەرگیز باسی ئەو سەردانە نەدرکێنن. ئەوجا کوردەکانیان سواری ئەو شەمەدەفەرە کرد کە دەچوو بۆ تەوریز و لەوێیشە ئوتومۆبێلی تایبەت بە لەشکری سوور گەیاندنیانەوە شوێنی خۆیان.

پارتی دیموکراتی کوردستان

پاش ماوەیەکی کەم نیازی ئەو گەشتە دەرکەوت. هەر لەگەڵ گەڕانەوەیدا قازی محەمەد کۆبوونەوەیەکی بە ناودارانی کورد کرد و پێکهێنانی پارتی دیموکراتی کوردستانی پێ ڕاگەیاندن و پڕبەدڵ خۆشحاڵی بەشداربوونیانی ڕاگەیاند[11]، و لەکورتەیاکدا ڕوونیکردنەوە کە ئامانجی پارت

10 - بڕوانە د. عەبدوللا مەردۆخ، سەرچاوەی پێشوو - بەهاری ساڵی ١٩٣٩ چەند ڕووناکبیر و قوتابی کورد کەپێشتر لەڕاپەڕینی شەشی ئەیلوولدا بەشداریان کردبوو، لەشاری کەرکووک لە کۆبوونەوەیەکدا لەسەر بنچینە و پاشماوەی دوو کۆمەڵەی پێشتر بەناوی کۆمەڵەی ئازادی کورد و کۆمەڵەی دارکەر، بەنهێنی(کۆمەڵەی هیوا)یان پێکهێنا و هیوای سەربەخۆیی کوردستانی گەورەیان هەبوو و خەباتیان دژ بە فاشیزم دەکرد. ... هەتا کۆتایی ساڵی١٩٤٣ حزبێکی پێشکەوتنخواز و بەقەوەت ترین هێزی سیاسی ئەوسای بزووتنەوەی ڕزگاری نیشتیمانی کوردستان بوو و هەر لەو ماوەیەدا کاری کردە سەر کوردەکانی تورکیا وئێران و سووریاش. کۆمەڵەی هیوا لەسەرەتای دامەزرانییەوە بە شک و گومانەوە کەوتە پێش چاوی کومونیستەکانی عیراق و ئەوان پێیان وابوو دەبێ دەستی ئینگلیسییەکان لەدروستکردنی دا لەکاردا بووبێ٢٨. « لەپەراوێزدا » ٢٨ - لە سەردەمی ستالین دا هەمو دژ و کۆمەڵە و ڕاپەڕینێک لە قالب و چوارچێوەی بیری ستالین دا نەبایە بە ئینگلیسی ناو دەبرا. - « و »

11 - د. گۆڵموراد موڕادی. لە گزینگی ژمارە ١٥، بەهاری ١٩٩٧دا دەڵێت: ... لێرەدا یان خەبەردەرەکان خۆئاسایی هەڵەیان کردووە یان ئاغای ڕۆزفێلت بەهەڵە بیستوویەتی. یەکم: ڕاگەیێندراوی دامەزرێنەرانی حیزبی دیوکرات تەنیا ٧٢ کەس مۆریان کردبوو (بڕوانە: کەریم حیسامی کۆماری دیموکراتی کوردستان یان خودموختاری، ل٥٦). دووهەم: لەکتێبی ئیوانۆف،" تاریخ نوین ئیران" (ل١١٣)دا هاتووە:« لەنێوان ٢٥ تا٢٨ی ئۆکتۆبری ساڵی ١٩٤٥ یەکەمی کۆنگرەی حیزبی دیوکراتی کوردستان لە شاری مەهاباد ناوندی ئوستان پێکهات». بەوپێیە لەوانەیە ئارچی ڕۆزڤێلت بۆ مەقبوول کردنی تێزەکەی یەکەمین کۆنگرەی حیزبی بە پێکهاتنی لەقەڵەم دابێ و یان ...؟. هەروەها بۆ ڕاستی ئەم باسە و چیتری لەم بارەوە گوتراوە بگڕێرەوە بۆ بەشی سێهەمی ئەم پەرتووکە، لەنووسینی، د.قاسملو. « و »

www.koskikurd.com

وەک ناوەکەی دەریدەخات بناغەنانی دیموکراسییەتە لەسەر شێوی سیستێمی ئەمریکی. ئەوەبوو زۆریان قایلبوون. قازی محەمەد و پەنجا[12] کوردی ناودار پەیمانیان مۆرکرد و بلاوکرایەوە. لەوێدا ئاشکرا بوو کە: ئاواتی گەلی کورد "کەڵک وەرگرتنە لەهەلی ڕزگاربوونی جیهان لەدەست فاشییەت و خۆ دوورگرتن لە پەیمانی ناتۆ"، هەروەها ڕوونیانکردەوە کە ئامانجی کورد وەدەستهێنانەوەی ئەو مافە ڕەوا و مرۆڤانەیەیەتی کە ڕەزا شا لێی گرتوون. و بەلیستەیەک ئەم داخوازییانەی خورەوەیان دیاریکرد؛

١ـ پێویستە گەلی کورد لەئێران سەربەست بژی، وکاروباری بەڕێوەچوونی ناوخۆیی بدرێتە دەست خۆی و لەنێو چوارچێوەی سنووری ئێراندا خۆدموختار بکرێت.
٢ـ پێویستە کوردی ببێت بەزمانی خوێندن و هەروەها لە نوسینگە ودەزگاکاندا ببێت بە زمانی دەربار.
٣ـ پێویستە بەزووترین کات بەو پێیەی ڕەوشی یاسا دیاریکردووە هەڵبژاردن بۆ ئەنجومەنی هەرێمی کوردستان بکرێت، بۆ ئەوەی سەرپەرشتی گشت کاروبارێکی میری و باری کۆمەڵایەتی بکات.
٤ـ پێویستە یەک باری یاسایی بەرچاو بگیرێت بۆ جوتیار و خانەدانان و دوارۆژی گشت لایەکیان مسۆگەر بکرێت.
٥ـ پێویستە گشت کاربەدەستانی دەوڵەت «ناوچەی ئۆتۆنۆمی» بەرەگەز کوردبن.
٦ـ پارتی دیموکراتی کوردستان دەکۆشێت بە کەڵکوەرگرتن لە بەرووبوومە جۆربەجۆرەکانی کوردستان باری ژیانی دارایی و ئابووری گەلی کورد ڕێکخات، و یارمەتی پێشکەوتنی کشتکاری و بازرگانی بدات و باری تەندروستی و خوێندن بەرزکاتەوە.
٧ـ ئاواتەخوازین گشت گەلانی ئێران بتوانن بۆ سەربەستی بکۆشن تاکوو وڵاتیان پێشبکەوێت.
ئەوجا هەر لەسەر ڕەوتی سۆڤیەتی بەوتەی" بژی سەربەخۆیی ودیموکراسییەتی کورد"کۆتاییان بە بەیاننامەکەیان هێناوە.

بەوجۆرە پارتی نوێ کۆمەڵەی هەڵوەشانەوە و پارتی دیموکرات ئەندامەکانی گرتنەخۆ. ئەو سەرەک خێڵانەی هەر لەسەرتاوە هەندێک سڵیان لە کۆمۆنیستی دەکردەوە پەیوەندییان بەو پارتە نوێیەوە کرد، و زۆریان پەیمانیان لەسەر خواستی ئەو ئەفسەرە ڕامیارییانەی سۆڤیەت مۆرکرد کە بەناوچەکانیاندا دەگەڕا. ئەو ڕقە شاراوەیەی بەرانبەر بە هەڵوێستی قازی محەمەد بوویان، ئەگەر بەڵێنی هاوکاری مەلا مستەفا و بەرزانییەکان نەبوایە کە لەناکاو لەعێراقەوە گەیشتن، لەگەڵ خێڵە نەیارەکاندا تووشی گێژاوی قووڵ دەبوو.

هەروەک لەکاتی عوسمانیدا بارزانییان بەیەکێک لەهۆزە بزێوەکان ژمێردراون. لە بیستەکاندا

12 ـ E ـ لەگەڵ ١٠٥ لە سەرانی کورد،

شێخ ئەحمەدی بارزانی، کەدروشم بوو بۆ بارزانییان، زۆرجار دژبە بەریتانیا بزواوە و چەندین جار ناچاری کردوون هێزی ئاسمانی شاهانەی دژ بەکار بهێنن. سەرئەنجام شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفای برابچووکی لەگەڵ هەندێک هاوکاری سەرەکییاندا، پێشان دوورخرانەوە بۆ باشووری عیراق و پاشانیش بۆ سلێمانی. ئەوەبوو لە١١ی جونی ١٩٤٢دا مەلا مستەفا کە پاشان لەبری کاکی بوو بەسەرک هۆز، توانی هەڵبێت و ڕووبکاتەوە ناوچەی بارزان.

لەبوارێکی تردا سەرگوروشتەی ئەو ڕووداوە دەگێڕینەوە کە لەنێوان ڕژێمی عیراق و مەلا مستەفا ڕوویداوە، و چۆن توانیویەتی لەساڵی ١٩٤٥دا دوو جار لەشکری عیراقی ببەزێنێت. وەکتریش زیرەکی شالیاری ناوخۆی عیراق کە چۆن توانی بەپارە خێڵە کوردەکانی تر دژ بەو چەکدارکەن و ئەویان پێ ناچاریکەن بارزان جێبهێڵێت. هەندە بەسە کەبڵێین لە ١١ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥دا مەلا مستەفا و شێخ ئەحمەد و نزیکەی هەزار جەنگاوەری چەکداردا لەگەڵ خێزانییان لەبرێکی دژواردا سنوری ئێرانیان بڕی و گەیشتنە باشووری شنوێ. هەندێک وردە فەرمانبەر و مامۆستای عیراقی بەرەگەز کوردیان وەگەڵ کەوت و هەروەها چەند هەڵهاتووی ڕیزەکانی سپا و جەندرمە (دەرەک)ی عیراقیش کە دوانزەیان ئەفسەر بوون. ئەفسەرەکان پلەبەرز بوون، و لەوجۆرەیشیان تێدابوو کە لەئینگلتەرا ڕاهێنرابوون و کاربەدەستی ئەنجومەنی بەرزی لەشکربوون لە عیراق بوون.

بە گەیشتنە ناو ئێرانی، مەلا مستەفا چاوی بەهەندێک ئەفسەری سۆڤیەتی کەوت، لەوانە جەنراڵی سەرتیپی هێزە سۆڤیەتییەکەی ئازربایجانی ڕۆژئاوا بوو. لەویان خواست بچێتە ژێر ڕکێفی قازی محەمەد و کوردەکانی هەرێمیان ڕاسپارد کە داڵدەی ئەو بارزانییە بێ دەرامەتانە بدەن. لە کۆتایی مانگی ئۆکتۆبەردا ژمارەی هێزی مەلا مستەفا بە پەنابەر و ئەو خۆبەختکەرانەی لەعیراقەوە لەگەڵیدا هەڵهاتن پەرەیسەند، و ژمارەی ئەو هێزە گەیشتە نزیکەی سێ هەزار جەنگاوەری چەکدار بە تفەنگ و چەکی ڕیز و ئەو تۆپە بەریتانییانەی لەجەنگی دژ بە لەشکری عیراقدا دەستیان کەوتبوو.

کۆماری میللی کورد

بەکرێگیراوانی سۆڤیەت لەسەرەتای نۆڤەمبەرەوە تا دیسەمبەر بەناو خێڵەکاندا بلاو بوونەوە تاکو هانی خۆئامادەکردنیان بدەن بۆ جەنگی ئازادی کە لەئانوساتدا هەڵدەگیرسێت، و فەرمانییان دا بە سەرۆکەکانیان لەمەهاباد کۆببنەوە، خێڵەکان یەکیانگرت، ئەوی لەگەڵ نەبوو تەنها هۆزەکانی مامش، مەنگوڕ و دەبورکی بوون. باری ڕژێمی ئێران لە ناوچەکانی تری ئازربایجاندا

www.koskikurd.com

تادەهات ئاڵۆز دەبوو. ئەو دیموکراتە چەکدارانەی هەنێکیان لەئازربایجانی سۆڤیەتی و قافقازەوە هاتبوون هێرشیان دەکردە سەر سەرباز و جاندارمە ئێرانییەکانی چیتر نەیانوێراوە لە بنکەکانی خۆیان دووركەونەوە. شۆڕش لەگشت هەرێمدا بڕیار درا، و لەشکری سوور بەری لەگشت ئەو کاروانانە دەگرت کە دەوڵەتی چەق بۆ یارمەتی هێزە قەتیسماوەکانی باشووری دەنارد. سەرئەنجام لە ١٠ی دیسەمبەردا دیموکراتەکان هێرشیان بردە سەر سەربازگەی تەورێز و ناچاریان کردن خۆ بەدەستەوە بدەن. ئالەوکاتەوە بەرەی ئازربایجانی ڕۆژئاوا کەوتە ژێر دەسەڵاتی دەستەی گەلی ئازربایجانی تازەپێهاتوو.

ڕووخانی تەورێز، قازی محەمەدی خستە سەر کەڵکەڵەی بڕیاری ئازادکردنی ئەو ناوچەیەی کە زۆر دەمێکبوو سەربەخۆبوو. لە١٥ی دیسەمبەردا کۆبوونەوەیەکی سەربەست لەشاری مەهاباد بە ئامادەبوونی سەرەک هۆز و لێپرسراوانی پارتی دیموکراتی نوێ بەسترا، مەلا مستەفا و سێ ئەفسەری سۆڤیەتی کەگشتیان چەکی ڕیزیان لەخۆدابوو بە جیبێکی لەشکر گەیشتنە ئەوێ و قازی محەمەد بە شکۆمەندییەوە ناوی لەکۆماری گەلی کورد نا و ئاڵای کوردی هەڵکرد، و بڕیار بۆ دامەزرانی ئەنجومەنی نیشتیمانی دا و سیانزە ئەندامی بۆ دیاریکرا، لە٢٢ی جەنیوەری ١٩٤٦دا قازی محەمەد هەڵبژێردرا بۆ سەرۆکایەتی کۆماری نوێ، و محەمەد حوسێن خان (سەیفی قازی) ئامۆزای کە لە لێپرسراوێتی جاندرمی هەرێمدا ناوباگی دەرکرد بوو بەشالیاری جەنگ. پلەی جەنراڵییان بەخشی بە سەیفی قازی، مەلا مستەفا، عومەر خانی شوکاک، حەمە ڕەشید خانی بانە (کە زۆر نەبوو لەگەل پیاوەکانی خێڵەکەیدا لە عیراق گەڕابوونەوە) و زێرۆ بەگی هەرکی[٣]، ئەوجا پۆشاکی ئەفسەری ڕووسی تەواویان لەبەر کرد لەگەڵ پێڵاوی زل و سەرشانی ڕەق و کاسکێت بەقەیتانی سوورەوە[٤].

سیستێمی نوێ کە تەنها دەسەڵاتی بەسەر ناوچەیەکی بچووک لە شارەکانی مەهاباد، بۆکان، نەغەدە وشنۆیدا دەشکا، چاودێری ڕەوانەکرد بۆ ئازربایجان تا بەشداربن لەکۆنگرەی ئەنجومەنی نیشتیمانی ئازربایجان و هەروەها پێشنیاری ئەنجومەنێکی بچووکی بۆ خۆیان کرد. مەلا مستەفایشی ڕەوانەی باشوور کرد بۆ هێرش بردنە سەر بنکەکانی ئێران لە سەقز و بانە و سەردەشت. ئەوە لەکاتێکدا کە وەک بەفر لەلایەکەوە ئەوانی لێکدابڕیبوو ڕێگەی بنکەکەی سنەیشی لێ گرتبوون.

پەیوەدی لەگەڵ تەورێز وتاران

لەباکووردا گرتنی ڕەزائیە لەلایەن دیموکراتەکانی ئازربایجانەوە بووە هۆی ناکۆکی. بەڵێ، وەک زۆربەی دانیشتووی تەختاییەکانی ڕۆژئاوای گۆمی ڕەزائیە و بەشی ژووررووی شاری ڕەزائیە تا ماکۆ تورکی ئازەری بوون، بەڵام لەسەر گشت ئەو تەپۆلکانەی دەیانڕوانیە سەر تەختاییەکانی

www.koskikurd.com

ناوچەکە، خێڵی کورد دەژیا. هەروەها دانیشتووانی میاندواو کە دەکەوێتە باکووری[13] ڕۆژهەڵاتی گۆم تێکەڵەی هەردوو لان ... هەردووک دەستەی مەهاباد و دەستەی تەورێز وەک یەک چاویان بڕیبوە ئەو ناوچانەی پاشان بوو بەهۆی ناکۆکی هەمیشەییان. هەرچی عومەر خان و هۆزەکان بوو هەندە گوێ نەدەدایە دیموکراتی ئازربایجان و هەمیشە دەستدرێژییان دەکردە سەر ئەو گوند و شارانەی بڕیاربوو بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی دەستەی تەورێز. سۆڤیەتییەکان لە ئەپریلی ١٩٤٦دا قازی محەمەدیان بانگکرد بۆ تەورێز تا کۆتایی بهێنن بەو ناکۆکییە، چونکە لەبنەڕەتدا دەبوو ئەو دوو دەوڵەتەی سەر بەیەک چەقن خۆ لە یەک بەرەدا بگرنەوە. ئەوە لەو کاتێکدا دیموکراتەکان لەسەرڕێ بوون بۆ ڕێکەوتن لەگەڵ ڕژێمی تاران و چارەسەرکردنی کێشەی هەرێم.

وتووێژ لەنێوان پێشەوەری سەرۆکی دیموکراتەکانی ئازربایجان و قازی محەمەد و سۆڤیەتییەکان پێکهات و لە ٢٣ی ئەپریلی ١٩٤٦دا ڕێکەوتننامەیەک لە نێوان نوێنەرانی کورد و ئازربایجان مۆرکرا. ئەو پەیماننامەیە بووەهۆی تۆقاندنی تاران. چونکە لەڕاستیدا خودی پەیماننامەی نێوان دوو سیستێمی دیموکرات، و بڕگەکانی ئەو چەشنی دوو میللەتی سەربەخۆی نواندن، کە خاوەن مافی گۆڕینەوەی نمایندە و بەیەک هاوپەیمان بن. ئەوەی خوارەوە بڕگەکانی پەیماننامەکەیانە:

١ـ لەکاتی پێویستدا هەردووک سیستێم نوێنەر لەگەڵ یەک دەگۆڕنەوە.
٢ـ شالیارێک لەئازربایجان تەرخانکرێت بۆ هەڵسووڕانی کاروباری کەمایەتی کوردەکانی هەرێم، و بەهەمان شێوە شالیارێک لەهەرێمی کوردستاندا بۆ کەمایەتی ئازەری ئەو هەرێمە.
٣ـ کۆمیتەیەکی هاوبەش پێکدێت بۆ چارەسەرکردنی کێشە ئابووری نێوان دوو میللەتی هاوپەیمان و بڕیاری دامەزرادنی ئەو کۆمیتەیە دەگەڕێتەوە بۆ سەرۆکی هەرددوک کۆماری میللی.
٤ـ هێزی چەکداری دوو میللەتی هاوپەیمان بەپێی ڕێکەوتننامە لەکاتی پێویستدا بۆیان هەیە یارمەتی لەیەکتر بخوازن.
٥ـ پێویستە لەگشت ڕێکەوتنێکی لەگەڵ تاران بەرژەوەندی هەردووک دەوڵەتی نیشتیمانی کورد و ئازەری بپارێزێت.
٦ـ دەبێ دەستەی نیشتیمانی ئازربایجان هاندەربێت بۆ بەکارهێنانی زمانی کوردی و بەرەوپێش چوونی کولتووری کوردی لەناو کوردانی ئازربایجان. هەروەها دەستەی نیشتیمانی کورد دەبێت هەمان هەڵوێستی هەبێت بەرانبەر بە ئازەرییەکانی لە کوردستان دەژین.
٧ـ دەبێ دوو سیستێمی هاوپەیمان سزای گشت ئەو کەس، یان کۆمەڵانە بدەن کە دەیانەوێت دۆستایەتی مێژوویی و برایەتی دیموکراسیانەی کورد وئازەری تێکدەن[٥].

دیموکراتی ئازربایجان ناچارکرا لە تاراندا بۆ ڕێککەوتن لەگەڵ ئەحمەد کاوانی سەرەک شالیارانی ئێران بکەونە وتووێژ. بەپێی ڕێکەوتننامەی نیوانیان، دەبوو گشت ئازربایجان، واتە

13 ـ E ـ ... باشووری ڕۆژهەڵاتی ....

به بەشە کوردییەکەیەوە بگەڕێنەوە و وەک جاران ناوی ئێرانی لێ بنێنەوە. بەڵام سەرکردەی دیموکراتەکان لەو هەرێمدا ببنەوە خاوەن هەمان پلەی کە لە دەستەی دیموکراتدا بوویانە. ئەگەرچی کوردەکان بەهۆی ئەندام بوونی سەدری قازی برای قازی محەمەد لە دوا ئەنجومەنی سەنای ئێراندا بەشێک لەو ڕێکەوتننامەیە دەیگرتنەوە، هەر دژی وەستان. ئەوان بیریان لەوەدەکردەوە کە کەس خواستی ئەوانی هەڵنەسەنگاند، بەڵام دیموکراتەکانی ئازربایجان سەرپشک کران لەسەر مافی ڕاگرتنی ئەوبارەی پێی گەیشتبوون بێ لەوەی هیچ بناغیەکی ڕەوا بەر سیستێمەکەی قازی محەمەد بکەوێت و باری کوردان لە کەمایەتی ناو دەوڵەتی ئێرانەوە دەگۆڕا بۆ کەمایەتی لەناو دەوڵەتی تورکی «خودموختار»ی ئازربایجان.

سەرئەنجام قازی محەمەد خۆی هەستا و چوو بۆ تاران تا ڕەخنەکەی بەسەرەک ئەنجومەنی شالیاران ڕاگەیێنێت، و لەوی خواست بیکەن بەسەرکاری ئەو هەرێمە کوردییە نوێیەی پێکهات لە ناوچە کوردییەکانی ئازربایجان و هەروەها ناوچە کوردنشینە زۆر گرنگترەکەی سنوورە لەگەڵ ئەوانەی ژێر دەسەڵاتی ئێران. ئەگەر ئەوە بچوایەتە سەر ئەوا لە سنووری ڕوسیاوە دەیگرتەوە تاکوو ناوقەدی ڕێگەکەی کرماشان و سنە[٦]. ئەو هەرێمە کوردییە خاوەن سووکە سەربەخۆییەک بوو، و کاربەدەستانی لەدانیشتووانی خودی ناوچەکە بوون، و سەربازی لەشکری ئەوێیش هەر لە دانیشتووانی خودی ناوچە بوون. سەرەک ئەنجومەنی شالیارانی ئێران پێشنیارەکەی قازی محەمەدی پەسەندکرد، بەڵام مەرجی تەواوی پەسەندکردنەکەی خستە ئەستۆی دوکتۆر جاویدی سەرکردەی دەستەی دیموکراتی ئازربایجان. دوکتۆر جاوید بەو پرۆژەیە ئاڵۆزبوو کە دژی بوو. بەوجۆرە ناکۆکی بێ بن کەوتە نێوان کورد و دیموکراتەکانی ئازربایجان.

وەک لەلایەکەوە بڕیاری ئاگربەست هەبوو لەنێوان ڕژێمی چەق و کورد و ئازەریدا، لەلایەکی ترەوە تەقە و لێکدانی هەندێک ناوچە لەجەنگی ڕاستی دەچوو. کە سۆڤیەتییەکان لەسەرەتای ئایاردا[٧] بڕیاری لە ئێران کشانەوەیان دا، ئێرانییەکان بەتەواوی پەنایان بردە بەر هێزی سپا و تیپی چواریان بەسەرکردایەتی جەنراڵی توندڕەو، هومایۆنی کە زۆرنەبوو لەفرمانە قورسەکەی چەککردنی عەرەب* گوێزرابووەوە بۆ کوردستان و سەنگەری بەرانبەر بە کوردەکان لێدا. هومایۆنی لە ناوەندی ئەپریلدا ڕێگەی کردەوە بۆ هەرچی زووتر هێزی یارمەتی گەیاندن به شارەکانی سەقز، بانە وسەردەشت.

دەگێڕنەوە کە ڕووسەکان بەڵێنی فرۆکەی جەنگی و تانک و چەکی قورسیان دابوو بەکورد، هەروەها توانای ڕەوانەکردنی پەنجا لاوی کوردیان دانی بۆ خوێندن و ڕاهێنان لەسەر کاروباری ڕامیاری و لەشکر. لێرەدا قازی محەمەد پەرۆشی بەرەنگاربوونی هێزەکانی ئێرانی بوو، چونکە هێزەکەی جەنراڵ هومایۆنی بەسەر ئەو تەپۆڵکانەوە بوو کە دەیانڕوانیە سەر ئەوان و جێی مەترسی

* ـ E ـ باشووری ڕۆژهەڵاتی ....

بوو. هێزی گرنگ بەرانبەر بەوان بارزانییەکان بوو، بەڵام لەگەڵیاندا هەندێک جەنگاوەری خێڵی بچووکی کورد هەبوون هەر خۆیان بۆ تالانی ماتدابوو، و هەروەها حەمەڕەشید و پیاوەکانی لەتێبوون[٨].**

لەکاتێکدا جەنراڵ هومایۆنی پتر و پتر هێزی لەو ناوچەیەدا کۆدەکردەوە، قازی محەمەد و سۆڤیەتییەکان فشاریان خستەسەر عومەر خانی سەرۆکی هێزی شوکاک و هەرکییەکانی هاوپەیمانی تا لە باکوورەوە دابەزن بۆ یارمەتی، سەرەتا عومەر خان بەو بیانوەی ئەسپەکانی لەوەڕگەی زۆر دوورن و ئەوتۆ زوو پێیان نایەنەوە، قایل نەبوو بەڵام لەسەرەتای مانگی ئایاردا زۆری لێکرا پیاوەکانی خێڵ ڕەوانەی جەنگ بکات.

لە مانگی مای ١٩٤٦دا کۆمەڵێک جەنگی قورسیان بەخۆوە بینی کە تەنها بە هەندێک ژمارەی کەم جەنگاوەر دەگێڕا، بەڵام هیچ یەک لەو جەنگانە سەرکەوتنی لەدوا نەبوو، لە سەرەتای ئەو مانگەدا کوردەکان لووتی ئێرانییەکانیان شکاند، کە کوردەکان ڕووبەڕووی پەلێک لەو لەشکەری ئێران بوون کە بەرەو سەقز دەکشا، بیستیان لێ کوشتن و نزیکەی سی کەسیان لێ بەدیل گرتن و دەستکەوتیان دوو چەکی ڕیز و چوار هەزار فیشەک بوو. کوردەکانی ئەوانیان لێ گلدانەوە و ئەوانی تریان ڕەوانەی تەوریز کرد.

بەڵام کوردەکان لەو هێرشەدا شکان کە لە نزیک سەقز کردیانە سەر ئەو ڕێگەیەی دەچێت بۆ مەهاباد. هێرشی ئەوان بە مەبەستی دابڕینی بوو لە ڕێگەی سنە. هەروەها ماوەیەکی کەمیش پاش گرتنی ئەو تەپۆلکانەی دەڕواننە سەر سەقز شکان، و لەشکرەکەی ئێران لەو تەپۆلکانەیان ڕامالینەوە و لەسەر هەندێکیان سەنگەری سەرگیراویان کوتا و لە هەر یەکێکدا سی تا چل سەربازیان دانا. ئەوەبوو لەپاشدا بڕیاری ئاگربەست درا و ئەفسەری پەیوەستی(إرتباط)یان[٩] گۆڕییەوە. بەپێی بڕیاری ئاگربەست دەبوو هەردوولا لەشوێنەکانی خۆیان بمێننەوە، و کوردەکان مافی پشکنینی ئەو ئوتۆمۆبیلانەیان درایە کە لەسەقزەوە دەچن بۆ بانە و سەردەشت. واتە بۆیان هەبوو نەهێڵن چەک و تەقەمەنی بگاتە بنکەی ئێرانییەکان لەو ناوە. هۆزەکانی شوکاک و هەرکیش بەرەو باکوور گەڕانەوە.

قازی محەمەد وکوماری کوردی

پاش ئەو ماوەی ئاگربەستە کە بێ ئاژاوە نەچووەسەر، قازی محەمەد پەرژینی ئاسنینی شکاند و بە سەردانی هەندێک چاودێری نا سۆڤیەتی قایل بوو. وەک بەریتانییەکان بۆیان نەبوو سەردانی ئەو کۆمارە بچووکە بکەن، چونکە قازی محەمەد لێیان بەقین بوو لەسەر دەرکردنی بارزانییەکان لەعیراق، و هەروەها لەبەر بڵاوبوونەوەی پڕوپاگەندەیەی سۆڤیەتی دژ بە بەریتانیا، و

** ـ ئەمەیشم بەگوێرەی ئینگلیزییەکە دەسکاری کرد ـ و

هۆی هەندێک ڕووداوی پێشتری کوردەکان کە وایان دەزانی ئەوان کوشتەی دەست و هەڵوێستی بێبەری بەریتانیان. لەولاوە چوار ئەمریکی و یەک فرەنسی لەکاتی جیاجیادا دەبوونە میوانی قازی.

لە ڕوانگەی ئەو چاودێرانەدا پڕۆژەکەی کۆماری کوردی دەکرا بژی. ئەوجا وەک ژێرخانێکی یاسایی نەبوو، دەستەی قازی محەممەد هەر وەک پێش دەچوو بەڕێوە، ئەوەی تێیدا گۆڕا تەنها ناوی شالیارەکانی بوو لە" وزیر" ـەوە بۆ "رئیس"[14] . بەتایبەتی خودی قازی محەممەد بوو بە سەرۆکی پارت (پێشەوای پارتی دیموکراتی کورد). دێهات لەلایەن ئاغا و سەرەک خێڵەکانەوە دەبران بەڕێوە و یاریدەرەکانیان لەو جەنگاوەرە خوبەختکەرانەی ناوچەبوون کە هەر بە جلوبەرگی کوردییەوە بوون، بەڵام لەژێر فەرماندەی ئەو ئەفسەرانە کە مەهاباد بە جلوبەرگی چەشنی سۆڤیەتی داینابوون. خودی مەهابادیش، لەوەوبەر لە شارەکانی هەرێمی فارسی لەخۆدا هێمن، ڕەنگین و خۆش هەڵگیرساو. جادەکانی پڕبوون لە کوردی جلوبەرگ نەتەوەیی لەبەر و لەمرۆ بەدواوە ئازاد لەچنگی سەرباز وجاندارمە ئێرانییەکانی لەوێ دایانکوتابوون.

هەرنەبێت، جوامێری قازی محەممەد لەدڵی ئەوکەسانە دەرناچێت کە تاکە یەک جار شانسی دیتنیان بەرکەوتووە، و هەروەها لەدڵی ئەوانەیشدا کەپێی دەزانن چۆن بە ئاسانی خۆی کرد بە دروشم بۆ نەتەوەییانی کوردی گشت لایەک. پیاوێکی کورتەباڵای تەمەن پەنجا ساڵ، پاڵتۆ کۆنێکی سەربازی لەبەر، ڕوو پەرستکاری ڕیش تەنک، بە نەخۆشی گەدە ڕەنگ زەرد بوو. نە جگەرەی دەکێش بوو و نە مەی خور، و یەکجار کەم خۆر. دەنگی یەکجار نەرم و بەسۆز بوو. لەسەرخۆ بوو بەڵام هۆشیار. ئاگای لەگشت گەلانی جیهان هەبوو، چەندین زمانی وەک ڕووسی و ئینگلیزی و ئەسپیرانتوی (زمانێکی جیهانییە) زانیوە، نووسینگەکەی پڕ بوو لە پەرتووکی ڕێزمان و کۆمەڵە هەڵبژاردەی هەڵبەست و وێژە و بەرهەمی هونەری بە چەندین زمانی بیانی نووسراو.

پیاوێکی پڕباوەڕی بێ هاوتا و پشت ئەستوور بە توانا و لەخۆبووری خۆی، و هەروەها بێ فیز و زیرەکی لێهاتوو: ئەوی ئەو دەویست خودموختاری بوو لەچوارچێوەی دەوڵەتی ئێراندا. دەیگوت ئەو هاوبیرە لەگەڵ زۆر لەو کوردانەی باوەڕیان بەوەیە کە وەک کورد لە هەمان ئەو ڕەگەزە ئێرانیەن کە خودی فارسی دەچێتەوە سەر، بۆ وەک ئەوسا ناکەن کە لەکۆندا ماد و پارس لەکۆمەڵێکدا یەکیان گرتبوو. خودی قازی باوەڕی بەوە بوو کە کورد لە نەوەی مادە و دەیویست ناوی یەکێک لەو مادانە لە مەهاباد بنێت کە "تێیدا دەژیان" .

وەک کەس ناتوانێت دیاردەی ئامانجی نەتەوایەتی کوردی قازی محەممەد و لایەنگرانی بشارێتەوە، ئەوەیش ناشاردرێتەوە کە ئامانجی ئەوان کردنی مەهاباد بوو بە چەقێکی کولتووری و

14 ـ E ـ دەبێت مەبەست « رئيس الديوان » بێت. ـ « و »

ناوەندی بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد لەبری سوریا و سلێمانی کە لەودوایيانەدا دەستی باڵایان لەوڕووەوە هەبوو. ئەوان زۆریان کۆشی جۆش بە ژێرخانی کولتووری کوردی ببەخشن. لەفێرگەدا مامۆستا دەمووەدەست دەقە فارسییەکانی وەردەگێڕا، و پێش لەناوچوونی کۆمار پەرتووکی خوێندکارانی پۆلەکانی سەرەتاییان بەنووسینی کوردییەوە دەرکرخست. هەروەک چەند ڕۆژنامە و بڵاوکراوەی ڕامیاری بە شێوەی زنجیرەی مانگانە لەژێر ناوی "کوردستان" بڵاوکرانەوە، لەوانە دوو گۆڤاری ڕۆشنبیری تایبەت(هاوار) و (هەڵاڵە)[(١٠)] بوو. ڕۆژنامەکانیان بەگشتی لەو چاپخانەیە دەگەیاند بەچاپ کە لەشکری سوور بەخشی بە پارتی دیموکراتی کوردستان. بوونی دوو لاوی وێژەر لەکۆڕی یاریدەرانیدا دەیسەلمێنێت کە قازی محەممەد زۆری بایەخ بە کولتوور و زمانی کورد داوە، هەروەک کەمبوونی کاغەز نەبووە تەگەرە لەڕێی بڵاوکردنەوەی پەرتووکدا.

هەرچەندە لەتەمەنە کورتەکەی کۆماردا کۆششێکی ئەوتۆ نەبوو بیانگەیێنێتە ئاستی دوو ناوەندە کولتوورییە کوردییەکەی تر کە زۆر ئازادانە فێری نووسین خوێندنی ئەو زمانە دەبوون. بارە ڕامیارییەکە مەهابادی کرد بە ناوەندێک کوردی ئەوتۆ، گشت لایەک ڕووی تێبکات. لەیانە کولتوورییە کوردییەکانی بەیروت، ئیستەنبول و بەغدا، هەروەها لە کێوە سامناکەکانی ئاسیای بچووکەوە بەگشتی چاوی پرسیان بڕیبووە ئەو هەلە کە دەشیا بۆ قازی بچێتە سەر، یان دەستخەڕۆی بکات. گرۆی جۆربەجۆری کورد هەرکەسە و بەشێوەیەک، نەتەنها لە بەغداوە، بەڵکوو لە سوریا و تورکیایشەوە نامەیان دەنارد. بزوتنەوەکە زۆری کارکردبووە سەر ئەو لاوانەی بەتایبەتی باوەڕیان لەق بوو بە پارتە ناشیونالیستە کۆنەکانی هێچیان پێنەکراوە. تاخمێک لە عیراق کۆشیان پارتێکی چەپڕەوی نهێنی بە ناوی "ڕزگاری" لەسەر ئەو چەشنە پێکبێنن.

هەستی نەیاربوون بە سۆڤیەت

دوو پارتە کۆنەکەی، (هیوا) لەعیراق و(خۆیبوون) لەسوریا هیچ سۆزیان بەرانبەر بە قازی محەممەد نیشان نەدا چونکە ئەو خۆی بەسۆڤیەتەوە هەڵواسی بوو. ترسی کوردان لەسۆڤیەت زۆر بوو، تەنانەت خۆشنەوستنیشی لەبەر چەند هۆیەک بوون؛ لەسەروو گشتەوە کورد لەبەر ئاین دۆستی لە هەڵوێستی سۆڤیەت بەرانبەر بەئاین دەسڵەمێنەوە. وەکتریش زۆر لە کوردەکان چاویان بەو پەنابەرانە دەکەوت کە لەسۆڤیەتەوە هاتبوون، یان لەگەڵ سەربازانی موسوڵمانی ناو لەشکری سوور دەدوان. مەگەر چۆنها یەکێک لەناو ئەو پەنابەر، یان موسوڵمانانەدا هەڵکەوتبێت وێنەیەکی شیرین ژیانی گەلە ڕۆژهەڵاتییەکانی ژێر سێبەری ڕژێمی سۆڤیەت بنوێنێت. هەروەک، پێویستە ئەوەیش بهێنینەوە یاد کە ڕووسەکان لە سەدەمی تزارییەوە دوژمنی کلاسیکی کورد بوون. لەکاتی جەنگی جیهانگیری یەکەمدا لەشکرەکەی سۆڤیەت[15] بەشێکی زۆری لە

15 ـ E ـ هێزەکانی ڕووسی ....

کوردستان کرد بەگۆڕەپانی هەندێک لە جەنگەکانی، و وێرانەیەکی زۆری لەپاشخۆ جێدەهێشت کە دیاردەی تاکو ئەمڕۆ لەزۆر گوند و دۆڵدا هەر ماون. لەخودی مەهاباد دا بۆ ماوەی چەند ڕۆژ فرمانیان پێبوو کە تەقە لە گشت ئەو کەسانە بکەن لەسەر جادە دەردەکەون، و هەروەها ئەو شارەیان تالان کرد وسوتاند. واتە هیچ یەکێک لەو کارانە لە مێشکی کوردەکاندا نەکوژابووەوە کە لەکاتی هەڕەشەدا " ئەوە ڕووس هات" تاکە وشەی سەرزاریان بووە بۆ کڕکردنی منداڵیان.

سۆڤیەت زۆری کۆشی ئەو ناکۆکییە نەهێڵێت، و بەزۆری"ئۆتۆنۆمی کوردان"ی ناو یەکێتی سۆڤیەتی دەکرد بە بەڵگە، هەروەک ئازایەتی ساماندۆف ناو "پاڵەوانی لینینگراد"یان وەک بەڵگە دەخستە ڕوو کە کۆلۆنێلێکی لەشکری سوور و بەڕەگەز کورد بوو. ناکرێت بڵێین لەوەدا سەرکەوتووبوون، چونکە گومانی لەوەدا نییە کە زۆر لە دانیشتوان و زەویدار و بازرگان و پێشەوایانی ئاینی خۆیان لێ دوور دەگرتن، و تەنانەت لە قازی محەمەدیش کە هیچ کەس دەست تێکەڵ نەبوونی ئەویان لەگەڵدا ناڵێت. چی دیوار بەبارەگای حکوومەتەکەیەوە بوو بە پروپاگندەی سۆڤیەتی داپۆشرا بوو، و ڕۆژنامە و گۆڤاری ئەو حکوومەتە پڕبوون لە بەرهەمی سۆڤیەتی وەرگێڕدراو بۆ کوردی، و هەڵبەستی وێژەرانیان هەر بەشانوباڵی ستالین و لەشکری سووردا هەڵیانداوە.

وەکتر، ئەگەر لەگەڵ ئازربایجاندا براورد بکرێت، سیخوڕی سۆڤیەتی بەئاشکرا لەکوردستان نەبینراون. لەهەندێک شوفێری لۆری دانیشتووی شاری ئێرانسوو بەولاوە ئەوی دەبینرا چاودێری دەوڵەتی سۆڤیەت و دەوڵەتانی تری سەر بەو بوون، لەو ناوچەیەدا هاووڵاتییانی سۆڤیەتی نەدەناسرانەوە و سیخوڕیش ئەوا هەر نابێ ئاشکرابێت. دەگێڕنەوە کە لەمەهاباد یەک نمایندەی سۆڤیەت هەبوو، بەڵام دەوڵەتی کوردی بەرپەرچی ئەو باسەی داوەتەوە(١١). هەرچی "هاشیمۆف"ی کونسوڵەکەی سۆڤیەتی شاری ڕیزائییە و عەلی ئەکبەرۆڤی یاریدەری بوون جارجارە سەریان لە مەهاباد دەدا.

وەک لەئازربایجان ئاژاوەچی زۆر بوون و کەسیش گوێی نەداونەتێ، هیچ بەندێکی پۆلیتیکی لە زیندانەکەنی کوردستاندا نەبووە، ئەگەر هەڵیشکەوتبێت لەوانەیە تەنها یەک یان دووجار بووبێت، چونکە ئەمان هێشتا بیریان لە نەیار کوشتن نەکردبووەوە، ئەوتۆیش هەر هەندێک لەکوردانی دژ بە سیستێم هەڵهاتن بۆ تاران. بە ئاشکرا لەسەر جادەکانی مەهاباد گوێیان لەئێزگەی ڕادیۆکانی ئەنقەرە و لەندەن دەگرت، بەڵام بیستنی ئەودوانە لە تەورێز سزای مەرگی لەدوابوو، جا ئەگەر ئەو ئازادی و هێمنی و لیبرالییە لەلایەن قازی محەمەد و ڕژێمەکەیەوە بووبێت یان لەبەر خێڵەکانی هاوکاری بووبێت کە ئەشکەنجەخواز نەبوون، ئەوا ئەنجام ئەوە دەگەیێنێت کە سیستێمێکی گەلویست بوو، هەر هیچ نەبێت لەلایەن هاووڵاتییانی مەهەبادەوە کە شانازییان بەو بارەوە دەکرد کە چیتر نایانگێڕنەوە ژێر چەپۆک و ئەشکەنجەی ڕژێمەکەی چەق

لەئێران.

هۆزەکانی نەیار

لەو کۆششەدا کە سۆڤیەت دەیویست تاڕادەیەک نادیاربێت، نەیتوانی هۆزەکان و سیستێم لێک نزیک بکاتەوە. سەرەڕای ئەوەی هۆکاری مێژوویی و کۆمەڵایەتی و ئاینی ئەو خێڵانەی کردبوو بە نەیار بەو دەوڵەتە کە سۆڤیەت پاڵپشتییەتی، هۆی تری ئابووری زۆر بەهێز هەبوون. بنەڕەتی دەستمایەی ژیانی ئەو خێڵانەی کورد لەسەر بەروبوومی توتنە، بەڵام لەئێستا بەدواوە، لە بازاڕەکانی تری ئێران دابڕان و ژیانیان لێ سەخت بوو، وەکتریش جارجارە ناچار دەکران ئەو ئازووقە کەمەی بەدەستیانەوە مابوو لەگەڵ ئەو بارزانییانەی بەشکەن کە مووچەی ژیانیان بەدەستەوە نەمابوو، بۆیە هەر زۆر دەمێک بوو توانای بە میوان ڕاگرتنی ئەوانیان نەمابوو.

خێڵەکانی باکوور هەر زۆر بێزاربوون چونکە کوڕی خوالێخۆشبوو قەرەنی ئاغا، و مام عەزیزی سەرەک خێڵی مامش[16] و بایەزید ئاغای مەنگوڕی کە هاوپەیمانی بوو، هەر زۆر بە ئاشکرا دژایەتی خۆیان بە قازی محەمەد دەردەخست، ئەوکارە یاریدەری کونسوڵی سۆڤیەتی ناچارکرد لە ڕیزائیە بەرەوخواربێتەوە و هەڕەشەی ئەوەیان لێ بکات کە بارزانییەکانیان دەکات بەگژا. هەرچی مام عەزیز بوو لەسەر دژایەتی خۆی مویەوە، و بارزانییەکان بەڕاستی هەڵیانکردە سەری، ئەوجا ئەو لەگەڵ هەندێک پیاوی خێڵ هەڵهاتن بۆ عیراق. لە باکووری ڕیزائیەیش ئەو عومەر خانی شوکاکەی بە سەرۆکی دوارۆژیان دەزانی دەستی لە پلەی شالیاری جەنگی سیستێمی قازی هەڵگرت و کشایەوە بۆ زیندوخت کە پایتەختی شاخاوی ئەو بوو لە باشووری ڕۆژئاوای شاپوور. تاکە خێڵ قازی لە مەهاباد پێ پشت ئەستوور بووبێت خێڵی قادر بەگ بوو کە ژمارەی چەکداریان نەگەیشتووەتە هەزار کەس، و لەناوچەی شنۆیش بەشێک لەخێڵی زیرازای کەم ژمارە بوو. تەنانەت مەلا مستەفا و بارزانییەکانیش سۆزی جارانیان بۆ قازی نەما کە چیتر نەیتوانیوە بیانژێنێت[17].

16 ـ (مام عەزیزی کوڕی قەرەنی ئاغای مامش). بڕوانە، شۆڕشی سابڵاخ، عەلائوددین سەججادی، مامۆستای کورد ژمارە ٣٠ و ٣١ی ١٩٩٦، لاپەڕە ٥٢، دێڕی ١٧. وەرگیراو لە (عەلائوددین سەججادی: شۆڕشەکانی کورد وە کورد و کۆماری عیراق، ٢٦٥٩ی کوردی ـ ١٩٥٩ی فەرەنگی، چاپخانەی مەعاریف، بەغدا. « و »

17 ـ دوا وتووێژی نێوان پێشەوا و مەلا موستەفا :ـ هەر لەبەر دەرگاکەی سەرجادەکە، مەلا موستەفا چووە پێشی بەڕێز پێشەوا و فەرمووی:ـ « حەزرەتی پێشەوای فەرماندە ـ تکام ئەوەیە کە لەگەڵمان لەمەهاباد دەربچیت. ئەگەر بەتەنێ بمێنم حەوت ساڵ ئالاکەت لەسەر سەرم هەڵدەگرم. مانەوەت لێرە مەترسی لەدوایە. حکومەتی ئێران لەسێدارەت دەدا». پێشەوا فەرمووی:ـ « مەلا موستەفا لە هەموو سەردەمێکدا سەلماندووتە کە تۆ دڵسۆز و کۆڵنەدەری، نیشتیمان پەروەر و خەباتگێڕی، مەرد و وەفاداری. چاک دەزانم کە حکومەتی ئێران لەسێدارەم دەدا، بەڵام من کە لەخۆشیدا لەگەڵ خەڵکی مەهاباد دا بووم، ئەوا لە ناخۆشیدا بەجێیان ناهێڵم. مردن و ژیانم لەگەڵ ئەواندایە، گەر ئێستا بەجێیان بێڵم عەشیرەتەکانی مەهاباد بەردبارانمان دەکەن. <<<<

www.koskikurd.com

ئەوجا قازی بێ پاڵپشت و بەتەنیا[18] ڕووبەڕووی ڕژێمی ئێران مایەوە کە تا دەهات دڕتر دەبوو. هەرچەندە سۆڤیەت بەڵێنی دابوو کە بە ئازووقە و چەک یارمەتی بدەن، بەڵام لە پایزی ١٩٤٦دا نە چەکی قورسی بوو نە چەکداری ڕاگاتوو و تەنانەت لەشکرەکەیشی هەندە کارا نەبوو. کەزانی ئەرتەشی ئێران ڕۆژبەڕۆژ خۆ ئامادە دەکات، قازی نامەیەکی ئاراستەی هۆزەکان کرد تێیدا دەریخست کە سۆڤیەت بەڵێنی پێداوە یارمەتی کورد بدات و لەوانی خواست خۆیان بۆ بەرگری لە لەشکرەکەی ئێران ئامادە بکەن، بەڵام هۆزەکان قایل نەبوون.

گەڕانەوەی دەسەڵات بۆ ئێران

وەک بەسەرهاتەکان خێرا هەڵدەسووڕا، ڕژێمی ئێرانیش پێی لەوە داگرتبوو کە دیموکراتەکان[19]

<<< بە کوشتنی خۆم ڕازیم نەوەک مەهاباد بەوێرانی ببینم، فەرموو با بچین بۆ خانەقای نەهری [مزگەوتی « هەباس ئاغا »] ئەگەر میللەت بیر و ڕای وابوو کە جێیان بهێڵم، ئەوا مانعم نیە، ئەگەنا دەمێنمەوە تا لەشکری ئێران دێتە ناو مەهابادەوە ». پاشان ڕووی لەمن کرد و فەرمووی:« ماشینەکەی منیش بەرن و سوودی لێ وەربگرن ». ... ـ "عەقید بەکر کەریم حەوێزی" بیرەوەرییەکانم بەشی ٤ (گزینگ، ژمارە ٤، هاوینی١٣٧٣ ـ ١٩٩٤) « و »

18 ـ وا دیاربوو قسەکردنەکانی قوام و سادچیکۆڤ لەمۆسکۆ جێگەی خۆی بەتەواوی گرتبوو، بۆیە ڕووسەکان لەشکری خۆیان لە ئازرباجان کشاندەوە، بێجگە لەوە کە لەشکریشیان کشاندبووەوە تەمێی پێشەوەریشیان کردبوو، کە بەجۆرێکی هێمنی لەگەڵ ئێران بزوێتەوە!، وادیاربوو سەرەتا پێشەوەری گوێی بەو ئامۆژگارییە نەدابوو، بۆیە هاتبوو لەگەڵ حکوومەتی قازیدا ئەو پەیمانەی ١٦ی تشرینی یەکەمەی بەستبوو، کە ڕووسەکان زانییان پێشەوەری بە دەستیاوی قازی وا هەر چووەتە کۆڕی شەڕەوە و بەربەرەکانێی حکوومەتی ئێران ئەکا، بۆ جاریدووەم سەرلەنوێ بەجۆرێکی توند و تیژ وڵامیان بۆ ناردەوە کەنابێ بەربەرەکانێی ئێران بکا و ئەبێ دەست لە شەڕ هەڵگرێ!. هەر لەبەر ئەمەبوو کە بە جۆرێکی کوتووپڕ لە شەوی کانوونی یەکەمی ١٩٤٦دا لەناکاو، بەلاغێکی لیژنەی مەرکەزیی حیزبی دیموکراتی ئازربایجان، دەرچوو کەئەبێ شەڕکردن لەگەڵ حکوومەتی ئێراندا بوەستێنرێ و ئیتر جەنگیان لەگەڵ نەکرێ!.. کە ئەم بەلاغە بیسترا، هێزی کوردی دەمی خۆی گەیاند بەقیادەی گشتی بۆ ئەوە بزانێ چ باسە؟!، "قیادەی موشتەرەک" وڵامی دایەوە کە "ئەم شەڕی ئێمە وحکوومەتی ئێرانە ئەبێتە هۆی شەڕێکی تری گشتی عالەمی، لەبەر ئەوە پێویستە کە ئیتر جەنگ نەکرێ!..."... عەلائوددین سەججادی، سەرچاوەی سەرەوە. « و »

19 ـ لە ڕێکەوتنەکەی ١٦ی ئوکتۆبەری ١٩٤٦ بەدواوە، بە هێزە هاوبەشە(کوردی ـ ئازەری)یە کەم تەمەنەکە گوتراوە. بڕوانە عەلائوددین سەججادی، سەرچاوەی پێشوو. ـ هەروەها بۆ پتر ڕوونکردنەوەی ئەو ناو و ڕووداوانە پەنا دەبەمە بەر ئەم باسەی خوارەوە کە لە هەمان سەرچاوەی سەرەوەدایە؛ ... لەبەر ئەوەی گرتنی زەنگان بۆ ئێرانییەکان بەرانبەر بەئازربایجان کاریگەرییەکی زۆری هەبوو، هێزی ئێرانی هەموو کۆششێکی خۆی لەو قۆڵەوە خستبووە سەر گرتنی ئەوێ. لە ٨ی کانوونی یەکەمی ١٩٤٦دا حکوومەتی ئێران بە پشتیوانی فڕۆکەکانی ئەمریکی لە هەردوو قۆڵەکەوە دەستی کرد بە شاڵاوهێنان، لە ڕۆژی ٩دا کوتووپڕ هێزی ئێران لە سەقز کشایەوە. کشانەوەی ئەو هێزە دوو مەبەستی تێدا هەبوو، یەکەم ئەوە بوو کە ئەیویست هەر بەهێزی هەوایی و فڕۆکەی ئێران و ئەمریکی بکەوێتە ناوەوە، چونکە ئەیزانی بە هێزی سەر زەوی باشاری کوردەکان ناکا و پاشەڵی پیس ئەبێتەوە!، دووەم ئەیەویست ئەو هێزی قۆڵی سەقزە زۆر بە خێرایی بگەیێنێتە خەتی تیکانتەپە .... هەرچەندە حکوومەتی ئێران لە ٢٤ی تشرینی دووهەمی ١٩٤٦دا زەنگانی >>>>

دەست لەسەر ناوچەی ڕیجان[20] هەڵگرن چونکە ئەو هیچکات بەش نەبوە لە ئازربایجان. هاوکات لەگەڵ ئەو خواستەی ئێرانییەکان هێزی لەشکریان بۆ خستە ڕێ. دیموکراتەکان بە چۆڵکردنی ئەو ناوچەیە قایل نەبوون، ئەوجا پێش بەسەرنەچوونی نۆڤەمبەر لەشکری ئێران سەرانسەری ئەو ناوچەیەی گرت. ئێرانییەکان پاش نیوەشەوی ١٠ی دیسەمبەر هێرشیان کردە سەر بنکەی دیموکراتەکان لە دەربەندی کافلانکۆی کە دەکەوێتە باشووری شاری میانە. دیموکرات بە تاکە یەک شەو و ڕۆژ لە بەرگری کەوت و سەرکردەکانی هەڵهاتن بۆ سۆڤیەت. داگیرکردنەوەی تەوریز ساڵی بەسەردا تێپەڕیبوو کە هێشتا کاوان[21]ی سەرەک شالیارائی ئێران ڕۆژ نا ڕۆژێک ئەو نامەی خۆ بەدەستەوەدانەی سەرکرانی دیموکراتی دەهێنایەوە یاد کە لەوانەوە پێی گەیشتبوو، هەروەها دەیگوت گوایە ئەو بڕیارەکەی بە سەیفی قازی سپاسالاری لەشکری کورد ڕاگەیاندووە، و پێی گوتووە کە فرمان بدات بە هێزەکان تا جەنگ ڕابگرن.

لە ڕێکەوتی ١٣ی دیسەمبەردا سەدری برای قازی محەمەد کە ئەندامی پەرلەمانی ئێرانی بوو بەهۆی بەیەک گەیاندنی براکەی لەگەڵ ئێرانیەکان لە مەهابادەوە گەیشتە میاندواو تا جەنرال هومایۆنی ئاگادارکات لەوەی کورد ئامادەن بەشێوەی ئاشتیخوازانە پێشوازی لە لەشکرەکەی بکەن. بڕیاری جەنرال ئەوەبوو کە فرمان بە لەشکرەکەی ئەدات لەگەڵ دەرچوونی بارزانییەکاندا ئەوان بچنە ناو هەرێمی مەهاباد. ئەوجا بە فەرمانداری فغاری کۆلۆنێلی ئێرانی خێڵەکانی سەر بە ڕژێمی ئێرانی وەک هۆزی دەبورکی، مامش و مەنگوڕ کە لە عێراقەوە گەڕابوونەوە لە پێشدا نارد. ئەوەبوو نزیک بە مەهاباد نوێنەرێکی قازی محەمەد ئەو هێزەی ڕاگرت و پێی ڕاگەیەندن کە بەپێی ڕێکەوتنیان لەگەڵ جەنرال هومایۆنی دەبێت هێزەکانی لەشکر دەست بەسەر شاردا بگرن نەک پیاوانی خێڵەکی کە لەوانەیە ببنە هۆی ئاژاوە. لەوێدا ئەو هێزە بێ جەنگ گەڕایەوە، و لە ١٥ی دیسەبەری ١٩٤٦دا پاش کشانەوەی بارزانییەکان لەنەغدە، لەشکرەکەی ئێران چووە ناوەوە و بەوە کۆتایی بەو کۆمارە کوردیە هات کە ساڵێک بوو دامەزرابوو.

ئاهنگ بۆ پێشوازی لەو لەشکرە سازکرا و قازی محەمەد لەگەڵ سەرانی ئەو لەشکرە سەردانی یەکتریان کرد. بەڵام لە ١٧ی دیسەمبەردا تاخمێک کورد گیران، و ڕۆژێک پاش ئەوان قازی محەمەد و سەیفی قازی و زۆری تریشیان ڕەوانەی زیندان کرد. لە حاجی بابە شێخ بەولاوە کە پلە ئاینی ڕزگاری کرد و هەندێک لەو کوردانەی لە لادێ خۆیان شاردبووەوە، ئیتر کەس لە ئەندامانی

<<< لە دەست ئازربایجان هەڵپرووکاندبوو، بەڵام ترسی هەرە زۆری ئەو لە قۆڵی تیکانتەپە و هەوشارەوە بوو، کە ئەگەر لەوێدا هێزی کوردی وئازەری بگەنەوە بەیەک تازە ئەو ناتوانێ باشاریان بکا. لەبەر ئەم ترسە ئەو پیلانە عەسکەرییەی ڕێک خست!. « و »

20 ـ E ـ زنجان ....

21 ـ E ـ ... قەوام ....

www.koskikurd.com

حکوومەتەکەی قازی لەگرتن دەرباز نەبوو. سەرەڕای گرتن و سزادانی سەرکردەکانی کورد ئەوەیش بوو کە دەبوو هەریەکەی چەند پیاوی خێلەکی لەماڵیدا دادەمەزرین و دەبوو خێزانی ئەوان بەزۆر خۆراکیان بدەنێ. ئەوە لەئێراندا هەر لەکۆنەوە باوبووە کە بێ بڕیاری دادگا ئەو جۆرە سەرانەیە بدرێت بەسەردا. لە ٣٠ی دیسەمبەریشدا کە سەدری قازی لە تاران دەگەڕایەوە گرتیان و بردیانەوە بۆ مەهاباد و لەتەنیشت براکەیەوە زیندان کرا. ئەوە لەکاتێکدا کە ئەو بە درێژایی ئەو ساڵە تەنها ئەو جارە کە ئەویش لەسەر پێشنیاری خودی ڕژێمی ئێران فرمانی ناوبژی بەجێهێنا ئیتر هیچ تارانی بەجێ نەهێشتبوو. بانگەوازی ئەرتەش ئەوەبوو کە هەچکەس سکاڵای لەدەست ئەو گیراوانە هەیە بیخاتە پێش، و پاش ڕوانینە ئەو سکاڵانە دادگا سزای مەرگی بۆ قازی محەمەد و سەیفی قازی و سەدری قازی بڕیاردا. لە بەرەبەیانی ٣١ی مارسی ١٩٤٧دا لە گۆڕەپانی مەهاباد هەرسێکیان هەڵواسرابوون.

ئەوجا ڕژێمە سپا بەسەریدا زاڵەکەی ئێران نەخشەی بۆ لەناوبردنی گشت جۆرە دیاردەیەکی سیستێمی قازی محەمەدی دانا و چاپخانە کوردییەکەی داخست و خوێندنی زمانی کوردی قەدەغەکرد و گشت پەرتووکی بەو زمانە نووسراوی بە ئاشکرا سووتاند. بۆ ئەوەش زەبری خۆی بۆ خێڵەکان دەرخات، یانزە کەسی[22] لە هۆزی فەیزوڵلابەگی و گەورکی ناوچەی سەقز لەسێدارە دا.

ئەو دیمەنە زەقەی لە کارەساتی داگیرکردنەوەی مەهاباد بەجێما لێرەدا پێویستی بە باس هەیە. هەر بەدەرکەوتنی هەرەسی دیموکراتەکان دەستبەجی جوتیار، کرێکار و بازرگانانی بچووک لەگشت لایەک، جگە لە ئازربایجان، کەوتنە سەربڕینی ئەوانەی سەر بەدیموکرات بوون. ئەوە بەرپەرچدانەوەیەکی ساویلکانە بوو لەخۆیدا ڕادەی ناحەزی دانیشتووانی دەردەخست بەرانبەر بەو سیستێمە. بەڵام وەکتر، لە مەهاباد گشت هەڵوێست بەهێمنی چووەسەر. ئەوە دیاردەیەکی تایبەتە، پێویستی بە لێی بڕوانین دەکات. وەک بەرگوێ دەکەوێت لەئازربایجان پۆلیسی ئاسایش بە زەبر و هەمیشە بۆ گشت جۆرە ڕووداوێک لەناکاو دەکەوتنە سەرپێ، بەڵام قازی هەرگیز پەنای

22 ـ بەڵکوو لەو ژمارەیە پتر بوون. بڕوانە عەلائوددین سەججادی، سەرچاوەی پێشوو، کە دەڵێت: لەپاش خنکاندنی ئەمانە « واتە پێشەوا و سەیف و سەدر» لەڕۆژی٧ی نیسانی ١٩٤٧دا چەند قەنارەیەکی تریان لەدەشتی ناو شاری ساباڵاخا دامەزراند و ئەمانەی خوارەوەشیان خنکاند: ١ ـ ڕەئیس حامید مازووچی ٢ ـ ڕەئیس ڕەسووڵ نەغەدەیی ٣ ـ مولازیم عبدوڵلا ڕەوشەنفیکر ٤ ـ مولازیم محەمەد نازمی. ... ... لەناو شاری بۆکانیشدا ئەمانەی خوارەوە ئیعدام کران: ١ ـ عەقید عەلی بەگی شیرازی ٢ ـ عەقید محەمەد ئەمینی کەسنەزانی ٣ ـ ئەحمەد خانی فاروقی، خۆی و دوو برای کە ئەمانە لە عەشرەتی فەیزوڵلا بەگی بوون ٤ ـ ئەحمەد خانی کەڵتەگە ٥ ـ مەحموود خانی تورکمانکەندی ٦ ـ محەمەد خانی باباخان بەگ لەسەرۆکی عەشیرەتی فەیزوڵلابەگی ٧ ـ محەمەد بەگی شێرزادی لە سەرۆکی عەشیرەتی فەیزوڵلابەگی ٨ ـ ئاغا سدیقی بازی بلاخی لەدانیشتووانی سەقز ٩ ـ عەلی ئاغای تەموتە لە سەرۆکەکانی گەورک ١٠ ـ ڕەسووڵ ئاغای میرەدێ لە سەرۆکەکانی عەشیرەتی گەورک. ئەوانەی کەوا بە فرمانی عەسکەری ئیعدام کران تا پەنجا کەسێک ئەبوون، ... « و »

بۆ ئەوجۆرە زەبرە نەبرد. ڕاستی ئەو باسەیش ئەوە دەیسەلمێنێت کە دەگێڕنەوە: هەرنەبێت سیستێمەکەی قازی لە پایتەختدا زۆر گەلخواس بوو.

بەڕاستی لە باکووردا، عومەر خان و خێڵەکەی بندەسەڵاتی، دەستیان تێکەڵ بەو جۆرە ڕووداوە نەکرد و ئەوە هەلێکی دا بە لەشکر پشت بەو جۆرە بەڵێنە نەبەستێت، پرۆژەی لێکدانی بەشەکانی ئازربایجانیان بەو ڕانەگەیاند، و لە کاتێکدا خان بڕیاریدا هێز کۆبکرێتەوە و هێرش بکەنە سەر دیموکراتەکان جەنگ ڕوو لە دامرکاندا بوو. عومەر خان و هەندێک سەرکردەی تر فڕکانی نامەی لایەنگیرییان بۆ سەرکردەی ئێرانی نارد، بۆیە گشتیان لەناوەندی دەوڵەتدا پەسەند کران، چگە لە زیرۆ بەگ کە پیاوەکانی لە بالانیشی نزیک بە ریزائیە بۆسەیان بۆ چەند سەربازی ئێرانی نابووەوە، ئەوە لەکاتێکدا زیرۆ بەگ خۆی یەکێک بوو لەوانەی بۆ وتووێژ لەگەڵ جەنرال هۆمایۆنی دانیشتبوو. ناچار زیرۆ لەگەڵ هەنێک لە پیاوەکانی و چەند ئاشوورییەک هەڵهاتن بۆ شنۆ و پەیوەندییان کرد بە مەلا مستەفا و ئەو بارزانییانەوە کە لەگەڵ ڕژێمی چەقدا کەوتبوونە باری ئاگر بەستی کاتی. سەرئەنجام مەلا مستەفا بە پێچەوانەی بڕیارەکەی سەرانی ئێران کە دەبوو پیاوەکانی چەک دانێن و بگەڕێنەوە بۆ عیراق، کەوتەوە جەنگ. بارزانییەکان لە جونی ١٩٤٧دا توانییان بەزەبر ڕێگە ببڕن و بەرەو باشوور ڕوو لەماکۆ بکەن. واتە هەندەیان نەمابوو سنووری یەکێتی سۆڤیەت ببڕن.

پایان

کە ئێران مەهابادی داگیرکرد، کۆتایی هات بە دوا کۆشش بۆ دامەزرانی دەوڵەتێکی کوردی. ئەویش وەک کۆششەکانی پێشوو، نەبوونی یەکێتی ناوخۆیی خۆیان هۆی تایبەت بوو بۆ سەرنەگرتنی ئەو دەوڵەتە. یەکێک لەو دیاردانەی بە دوو سەرە کاری کردە سەر نەتەوەی کورد ئەوەیە کە دەبوو کار بە شارستانیانی زۆر ڕۆشنبیرتر بسپێرن. دەبوو ئەوان بن ئەندام و لایەنگیر، نەک ئەوەی هەمیشە بۆ هێزی بەرگری پشت ببەستن بە خێلاتی و سەرکردەی بیرتەسکی ئەوتۆ کە لە تالانی بەولاوە بیر لەهیچیتر ناکەنەوە، و سەرئەنجام دەبێتە هۆی لاوازبوونی دەسەڵاتی دەوڵەت. گومان لەوە ناکرێت کە لەساڵی ١٩٤٦دا هۆزە کوردییەکانی نەیار بە ڕکێفی دەوڵەتەکەی ژێر دەسەڵاتی قازی محەمەد کە لە هەمان ڕەگەزی خۆیانە بوو خۆیان بە بێدەسەڵات تر دەزانی لەکاتی ژێر دەسەڵاتی دەوڵەتی چەق. ئەو هەستە، و هەروەها بێباوەڕی کە لە ئەنجامی پەیوەستبوونی قازی محەمەد بە سۆڤیەتەوە بوو، تارادەیەک ڕووی بەو هۆزانەی وەرگێڕا بەرەو لەشکرەکەی ئێران.

هۆی سەرەکی وبنەڕەت بۆ ڕووخانی کۆمار، نەبوونی هاوکاری پراکتیکی سۆڤیەت بوو.

www.koskikurd.com

دەستی بیانی دزەی کردە ناو ئەو پارتە نەتەوەییە بەهێزەی دەیتوانی پتر ڕۆشنبیری کورد لەخۆ کۆبکاتەوە. ئەو بیانییانە لەپێناو بەرژەوەندی تایبەتی خۆدا پارتیان بزواند و پاشان بەر هەڕەسیان خست. ئەو دەوڵەتە بچووکەی لەژێر چاودێری لەشکری سووردا درووست بوو مانەوەی ئەبوو ئەگەر ئەو لەشکرە نەکشایەتەوە. کشانەوەی ئەوان چرای ئاواتی کوردانی خامۆش کرد و هێچ نەما ئێرانییەکان لێی بترسن، ئەوجا هەلی خۆڕاگرتنیش بۆ بزووتنەوەکەی قازی محەمەد بەدەستەوە نەما.

ئەو ڕووداوە تەگەرەیەکی ترسناکی خستە بەر سەرهەڵدانی نەتەوی کورد، و ئیتر نەکۆمەڵە ما، نە پارتی دیموکراتی کوردستان. هەرچەندە زۆر سەرکردەی کارا گیانی سپارد یان بەر زیندان و دوورخستنەوە کەوتن، هێشتا ئەوە ناگەیێنێت کە نەتەوەی کورد لەناو چووبێت. چینە پێشکەوتنخوازەکانی نێو نیشتیمان کۆڵەکە بوون بۆ کۆمار. چی بە ژمارە و چیش لە لایەنی گرنگییەوە تادەهات ئەو چینە بە ئاشکرا بەرەوپێش دەچوو، و بەپێچەوانەوە جینی نەیاریان تێدا ڕوو لەنەمان بوو. پێویستە ئەوەیش لەیاد نەکەین کە هەرچەندە ناشینالیستی کورد لە زۆر شوێن سەری هەڵداوە، تا ئەم دواییانەیش لەناو کۆمەڵدا نەناسراوبوون، چونکە مرۆڤی کورد بە شێوەی سەرەکی لەژێر ڕکێفی سەرکردەی ئاینی و سەرەک خێڵدان. هەرگیز بۆ کورد هەڵنەکەوتووە لە دەوڵەتێکی ئاسوودەی تایبەت بە خۆدا کۆبنەوە و نەیشبوونەتە خاوەن فەرهەنگی کۆنی خۆ. شاخەکانیان لێ بووەتە کارێتە و لێکی جودا کردوونەتەوە. هەمیشە بۆ گەڕان لەشوێن فەرهەنگ و ئابووری ڕوویان لە پایتەختی جیاواز کردووە.

ئەگەر بهاتبا و لەو کیشوەرانەی تێیدا دەژین سووکە ئۆتۆنۆمییەکیان هەبوایە و نەتەوەی تریان بەسردا نەکردایە بەئاغا، ئەوسا ئەو دەوڵەتانە گشت جۆرە ڕێزێکی لێ دەبینین، چەشنی ئەو ڕێزەی سویسرا لە گەلێکی چەند ڕەگەزی دەیبینێت. ئەوەتا وڵاتە عەرەبییەکان کردووەتە لەو بارە[23] دەکەن، خۆ ئێرانیش دەتوانێت ئەو جۆرە هەڵوێستە بگرێتە بەر و ببێتە هۆی بتەو کردنی یەکێتی نێوان دوو نەتەوە، بەو مەرجەی دەستی بیانی تێنەکەوێت.*

23 ـ کامەیە ئەوەی وڵاتە عەرەبییەکان ڕووی لێ دەکەن؟!. وا پەنجا ساڵی ڕەبەق بەسەر بڵاوبوونەوەی ئەم وتارەدا تێپەڕی ئەوجا لە (قەززافی) سەرۆکی لیبی بەولاوە لەلای گشت یەکێک لەڕژێمە عەرەبییەکان تەنانەی بیرکردنەوە لە ئۆتۆنۆمیش بە(خیانە قومیە) ناو دەبەن. کامەیان، چی لایەنگرانی (قیبلەی ئازادی گەلانی هەڵوەشاو، یان ئەوانی سەر بە بنکەی سەرمایەداری ڕۆژئاوا) سەرزەنشت و تەنانەت لەبن لێویشەوە ڕەخنەیان لە سەددام گرت بۆ گازکوژی و ئەنفالەکانی دەیەها " بەڵکوو سەدەها" هەزار کوردی بێچارە. « و »

تێڕوانین

* ـ تێبینی چاپ: ئار چی ڕۆزیفیلد (پاشبەندی سپایی باڵوێزخانەی ئەمریکی لە تاران) مارسی ١٩٤٦ تا جەنیوەری ١٩٤٧. لەو ماوەیەدا کەوتە لێکۆڵینەوەیەکی تایبەت بە دۆزی کورد. ئەو یەکێکبوو لەو چوار ئەمریکاییەی لە ماوەی ژیانە کورتەکەی کۆماری کورد دا سەریان لەوێ داوە. جیاوازییەکەی نا ئاسایی لەنێوان شێوە و بووچوونە ڕامیارییەکانی ئەم بەشە و بەشەکانی تری پەرتووکدا دەبینرێت، ئەویش دەگەڕێتەوە بۆ نەبوون یان بزربوونی بەڵگەی بتەو سەبارەت بە کۆماری مەهابادی " تەمەن ڕەشەبایی" ئەوەی هەڵپەی بۆ دەکرد، لەوەتەی جەنگی جیهانگیری یەکەمەوە بەدیهێنانی دەوڵەتێکی کوردی ناسەربەخۆ بوو بوو.

ئەم لێکۆڵینەوەیە بۆ یەکەم جار لە The Middle East Journal ژمارە ١، ٣ی جولی ١٩٤٧ دەرکەوت. « بەگوێرەی ئینگلیزییەکە ـ و »

١ ـ جلوبەرگی کوردی بریتییە لە مشکییەکی ڕیشووداری ئاوریشمی و شینباو، چۆخەی چنراو و ڕانکێکی بۆری فشی خوری « مووی بزن ـ و» و پشتوێنێکی ئەرخەوانی بەشێوەی سەیر پێچراو کە دارجگەرە و کیسەی توتن و خەنجەرێکی چەماوەی درێژی پێدادەکرێت. کە ڕەزا شا جلوبەرگی نەتەوەیی لەبەرکردنی وەک گشت ئێرانییەکی تر لە کوردەکانیشی قەدەغەکرد ئەوان لەماڵەوە هەروەک درووشم بۆ شانازییان بەنەتەوەوە هەڵیانگرتووە، تا ئەوکاتەی هاوپەیمانەکان لەئێران پەیدابوون ئەوجا لەپڕ بەو بەرگەوە دەرکەوتنەوە. لەڕاستیدا ئەو خێڵانەی لەشاخ و کێوە دوورەکاندا دەژیان هەرگیز وازیان لەو بەرگەی خۆیان نەهێناوە. کوردان هەندەیان دڵ بە پۆشاک خۆشە سزا بەریان لێناگرێت. کوردێک پێیخۆشە هەرچی پوولی پێیە بیدات بە پشتوێنێکی جوان نەک ژەمێک (کەباب)ی خۆشی پێ بخوات. جلوبەرگ لێ قەدەغەکردن بوو بەهۆی پتر تووڕەییان لەڕەزاشا و هەروەها لەڕژێمەکەی.

٢ ـ بۆ زانیاری پتر لەسەر پارتی توودە، بڕوانە جۆرج لینزۆڤیسکی " بزوتنەوەی کۆمۆنیزمی لە ئێران" Middel East Journal ژمارە ١ لاپەڕە ٢٩ تا ٤٥. « ئەم خاڵە لەچاپە عەرەبییەکەدا ناخوێنرێتەوە بۆیە لەئینگیزییەکەم وەرگرت ـ و »

٣ ـ زیرۆ بەگ سەرکردەی تاخمێک چەتەبوو، لەپێشدا لەگەڵ سمکۆی سەرکردەی شۆڕشی هۆزی شوکاک دابوو. پاش شکست هاتن بە ناوبراوی دووهەم و لەناوبردنی بەدەستی ڕەزا شا، زیرۆ توانی هەڵبێت بۆ عێراق. دووبارە ساڵی ١٩٤١ گەڕایەوە و لە دۆڵی یاراندوزدا ناوبانگی دەرکرد. بەوەی زۆرجار لەگەڵ ئەفسەرانی ڕامیاری سۆڤیەت دەبینرا پێدەچێت بەکرێگیراوی

www.koskikurd.com